

**T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**24 KASIM 2015 TARİHLİ UÇAK KRİZİNİN TÜRKİYE-
RUSYA İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Numan ASLAN

**Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler**

TEZ DANIŞMANI : Yrd. Doç. Dr. Gökhan AK

TEMMUZ-2017

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

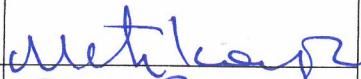

24 KASIM 2015 TARİHLİ UÇAK KRİZİNİN TÜRKİYE-
RUSYA İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Numan ASLAN

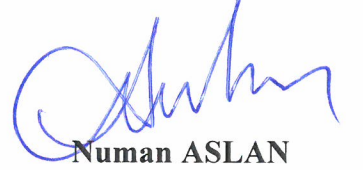
Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 06/07/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Mete Kaan Kaynar	Kabul	
Tarık Demir	Kabul	
Gölcühan Ak	Kabul	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite ve ya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Numan ASLAN

06.07.2017

ÖNSÖZ

Tezimin şekillenmesinde, ilerlemesinde ve tamamlanmasında değerli katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Gökhan AK'a çok teşekkür ederim. Tez çalışmamda tıkanığım ve aşamadığım zamanlarda yardımlarını esirgemeyen sevgili hocama şükranlarımı sunarım. Ayrıca tezimin hazırlanma döneminde bana sabır gösteren aile bireylerime de sevgilerimi sunarım.

Numan ASLAN

06.07.2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLolar LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL AÇIDAN GÜVENLİK	4
1.1. Güvenlik Kavramıyla İlgili Tanımlar.....	4
1.1.1. Tehdit	4
1.1.2. Caydırıcılık.....	5
1.1.3. Şiddet	5
1.1.4. Çatışma.....	6
1.2. Güvenlik Türleri.....	7
1.2.1. Ulusal Güvenlik	7
1.2.2. Bölgesel Güvenlik.....	11
1.2.3. Uluslararası Güvenlik	13
1.3. Tarihi Süreç İçerisinde Güvenlik Kavramı	14
1.3.1. İlk Çağlardan Ortaçağlara Uzanan “Güç” Odaklı Güvenlik Anlayışı	15
1.3.2. “Güvenlik” İçin Uluslararası Hukuk Sisteminin Gerekliliği	15
1.3.3. Uluslararası Örgütlenme Fikrinin Ortaya Çıkışı	17
1.3.4. Soğuk Savaş Döneminde Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Algısı.....	19
BÖLÜM 2: ULUSLARARASI GÜVENLİK TEORİLERİNİN GÜVENLİK	
YAKLAŞIMLARI	20
2.1. Geleneksel Güvenlik Anlayışı.....	20
2.1.1. Liberalizmin Güvenlik Yaklaşımları.....	20
2.1.2. Realizmin Güvenlik Yaklaşımları.....	22
2.1.3. Neorealizmin Güvenlik Yaklaşımları	23
2.2. Yeni Güvenlik Anlayışı.....	25
2.2.1. Eleştirel Teorilerin Güvenlik Yaklaşımı	26
2.2.2. Postmodern Teorilerin Güvenlik Yaklaşımları	28

BÖLÜM 3: TÜRKİYE VE RUSYA ARASINDA YAŞANAN GÜVENLİK

SORUNLARININ TARİHSEL BOYUTU.....	30
3.1. Milli Mücadele Dönemi'nde İlişkiler	30
3.2. İkinci Dünya Savaşı Öncesinde İlişkiler	34
3.3. İkinci Dünya Savaşı'nda İlişkiler.....	37
3.4. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında İlişkiler	43
3.5. Stalin Sonrası İkili İlişkiler	45
3.6. Soğuk Savaş'tan Sonraki İlişkiler	48

BÖLÜM 4: 24 KASIM 2015 TÜRKİYE-RUSYA KRİZİ

4.1. Krizin Başlangıcı ve Gelişimi	51
4.2. Krizin Ekonomik Yansımaları	53
4.3. Krizin Toplumsal Yansımaları	58
4.4. Türkiye-Rusya Geriliminde Kuzey Kafkasya	60
4.5. Türkiye-Rusya Geriliminde Azerbaycan	62
4.6. Türkiye-Rusya Geriliminde Suriye	63

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

KAYNAKÇA

ÖZGEÇMİŞ.....

KISALTMALAR

ABHAZFED	: Abhaz Dernekleri Federasyonu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BM	: Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
CIA	: Merkezi Haberalma Teşkilatı
EGÇ	: Eleştirel Güvenlik Çalışmaları
ICAO	: Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
KAFFED	: Kafkas Dernekleri Federasyonu
KAAÖ	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
KEİÖ	: Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NSA	: Ulusal Güvenlik Ajansı
NSC	: Ulusal Güvenlik Kurulu
RSFSC	: Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	: Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Rusya Federasyonu Aylık İhracat Kayıt Rakamları (1000 \$).....	54
Tablo 2. 24 Kasım 2015 Krizi Sonrası Rusya Federasyonu'na Yapılan İhracat Rakamlarındaki Sektörel Değişmeler	55
Tablo 3. 24 Kasım 2015 Krizi Öncesi ve Sonrası Rusya Federasyonu'na Yapılan İhracat Rakamlarındaki Yıllık Değişimler	56
Tablo 4. 2013 - 2016 Yıllarında Antalya'ya Gelen Ziyaretçilerin Sayısı ve Milliyetlerine Göre Dağılımı (Ocak Ayı)	56
Tablo 5. 2013-2015 Yıllarında Türkiye'ye Gelen Yabancıların Milliyetlerine Göre Karşılaştırılması	57
Tablo 6. 2014-2016 Yıllarında Ülkemize Gelen Yabancıların Milliyetlerine Göre Karşılaştırılması (Ocak)	57

Tezin Başlığı: 24 Kasım 2015 Tarihli Uçak Krizinin Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri

Tezin Yazarı: Numan ASLAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Gökhan AK

Kabul Tarihi: 06.07.2017

Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 76 (tez)

Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Bilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava sahasına izinsiz girilmesi nedeniyle Türkiye tarafından Rusya savaş uçağı düşürülmüştür. Bu durum Türkiye ve Rusya arasındaki tarihsel işbirliğinin bir süre sekteye uğramasına neden olmuştur.

Bu çalışmanın amacı; 24 Kasım 2015 tarihi sonrası yaşananları ele almak ve bu olayın Türkiye-Rusya ilişkilerine etkisini ortaya koymaya çalışmaktır. Bu bağlamda Türkiye-Rusya arasında yaşanan gerilimin başlangıcı ve gelişimi ele alınmış, gerilimin Türkiye'ye ekonomik yansımaları analiz edilmiştir. Aynı zamanda Azerbaycan, Suriye ve genel olarak Kuzey Kafkasya coğrafyasının iki ülke arasında yaşanan gerilimde aldıkları roller incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Rusya Federasyonu, Uçak Krizi, Uluslararası İlişkiler

Title of the Thesis: The Effects of the Aircraft Crisis of 24th November 2015 on Turkey-Russia Relations

Author: Numan ASLAN

Supervisor: Assist. Prof. Gökhan AK

Date: 06.07.2017

Nu. of pages: vi (pre text) + 76 (main body)

Department: Political Sciences and International Relations

Subfield: Political Sciences and International Relations

On 24th of November, 2015, a Russian warplane was shot down by Turkey as it entered the Turkish airfield without permission. This incident caused a temporary interruption of the historical Turkish-Russian relations.

The aim of this study is to evaluate the incidents after 24th of November and to demonstrate the effects of this incident on Turkish-Russian Relations. In this context, the emergence and development of the tension between Turkey and Russia are examined and the financial reflections of the tension on Turkey are analyzed. At the same time, the roles of Azerbaijan, Syria are attempted to be observed during the tension between the two countries of North Caucasus.

Keywords: Turkey, Russian Federation, Aircraft Crisis, International Relations

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmanın konusu 24 Kasım 2015 tarihinde Rusya ile Türkiye arasında yaşanan uçak düşürme krizinin, iki ülke siyaset-ekonomik ilişkilerine olan etkilerinin çözümlenmesidir.

Amacı ise 24 Kasım 2015 tarihinde Rusya ve Türkiye arasında yaşanan uçak düşürme krizinin gelişim sürecini açıklamak ve krizin iki ülke arasındaki ekonomik yansımalarını ve bölgesel etkilerini ortaya koymaya çalışmaktır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde güvenlik kavramına yer verilmiştir. Öncelikle tehdit, caydırıcılık, şiddet ve çatışma kavramları ele alınmış, ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenlik olmak üzere güvenlik türleri incelenmiştir. Sonrasında tarihi süreç içerisinde güvenlik kavramı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümü uluslararası güvenlik teorilerinin güvenlik yaklaşımlarını içermektedir. Bu bağlamda geleneksel güvenlik anlayışı ve yeni güvenlik anlayışı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye ve Rusya arasında yaşanan güvenlik sorunlarının tarihi üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise 24 Kasım 2015 tarihinde Rusya ve Türkiye arasında yaşanan uçak düşürme krizine yer verilmiştir. Krizin başlangıcı ve gelişimi anlatılmaya çalışılmış, krizin ekonomik ve bölgesel politik yansımaları üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın Önemi

24 Kasım 2015 tarihinde Rusya ve Türkiye arasında yaşanan uçak düşürme krizi iki ülke arasında uzun yıllardır var olan dostluk, akrabalık ve enerjiden portakala kadar uzanan ekonomik ilişkilerin de sekteye uğramasına sebep olmuştur. Hem devletler düzeyinde hem de toplumsal düzeyde etkileri hissedilen bu krizin detaylı şekilde analiz edilmesi hem krizin doğru anlaşılmasına hem de benzer olaylarda verilecek tepkilerin nasıl olması gerektiğine fayda sağlayacaktır.

Araştırmanın Problemi

Bu tez araştırmasının problemi; 24 Kasım 2015 tarihinde Rusya ile Türkiye arasında yaşanan uçak düşürme krizinin iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilere olan etkisidir.

Temel Tanımlar

Türkiye, 24 Kasım 2015 tarihinde hava sahasının ihlal edilmesi sebebiyle Rusya'nın SU-24 savaş uçağını düşürmüştür. Söz konusu günde yaşanan gelişmeler Türk – Rus bağlarında bir dönüm noktası olabilir. Yaşanan gelişmeler, 1990 senesinin başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından tesis edilen Rusya Federasyonu'yla kurulan 24 senelik taktiksel ilişkilerin birden bire yıkılmaya başladığı bir dönemi başlatmıştır. Söz konusu tarihte meydana gelen olayın ardından Türkiye ve Rusya karşılıklı açıklamalar yapmış, haklı olduklarını kanıtlamaya çalışmışlardır. Rus Jeti Krizi'nin ardından Türkiye soğukkanlılık ile var olan bütün delilleri Birleşmiş Milletler ve NATO'ya iletirken, Rusya 2000'li senelerde gelişme gösteren Türk-Rus stratejik ortaklığını dahi göz ardı ederek Türkiye'ye yönelik yıkıcı ve kırıcı davranışlar göstermiştir. Bu olayın arkasından zaman geçmeden öncelikle iktisadi ve başka pek çok konuda Türkiye'ye yaptırımlarda bulunmaya başlamıştır. Türkiye'yle bağların kurulması için koşullar belirterek haklılığını kanıtlama çabalarında bulunmuştur.

2000'li senelerin başından bu yana, Rusya ve Türkiye'nin ikili bağları hızla gelişmiştir. Bu anlamda Rusya ve Türkiye arasında ticari, iktisadi ve kültürel konularda çalışmalar başlatıldı. Akkuyu Nükleer Santrali'ni ve Türk Akım'ını Rusların inşa etmesine dair projeler, bağları daha çok güçlendiren adımlar oldu. Tayyip Erdoğan ve Vladimir Putin arasında gerçekleştirilen ikili görüşmeler, Rusya ve Türkiye arasında “Üst Düzey İşbirliği Konseyi (ÜDİK)”nın tesis edilmesinin yanı sıra Rusya ile Türkiye arasında ticaret hacminin 2023 senesine değin 100 milyar dolar şeklinde amaçlanması gibi nedenlerle Rus-Türk bağları “tarihinin en iyi dönemi” şeklinde görülmektedir.

2014 senesinde Vladimir Putin tarafından Ankara'yı ziyaret etmesinin ardından, Rusya'nın başında olduğu Avrasya Ekonomik Birliği'ne Türkiye'nin üye olması dahi konu olmuştu. İşbirliği ve rekabet kavramlarının kilit noktada olması ve beş asrı aşkın

Rus – Türk bağlarının tarihi ve bağlardaki hızlı değişimler göz önüne alındığında bu durumu ifade etmek için erken olacaktı. Zaten bir sene içinde Rusya'nın Suriye'ye müdahale etmesiyle beraber ilişkiler yön değiştirdi.

I. Dünya Savaşı'ndan dost fakat II. Dünya Savaşı'ndan düşman olarak ayrılan Türkler ve Ruslar, son bir senelik süreçte bağlarını taktiksel bir beraberlikten kontrolü olmayan bir krize çevirdiler. İki devlet bağlarındaki tarihi imkanın kaçırılmasına sebep olundu. Oysaki Rus-Türk bağları 2000'lerin başından bu yana ilk defa bu kadar işbirliği yönünde ivme kazanmıştı. Türkiye'nin Rus savaş uçağını uluslararası hukuk ve angajman kuralları uyarınca düşürmesi, Türk – Rus bağlarında önemli bir kırılmayı meydana getirdi. Söz konusu kırılmaysa, Rusya – Türkiye bağlarını Soğuk Savaş sürecindeki paranoya ve itimatsızlık haline çekme ihtimalini bulundurmaktadır. Bağların kontrolsüz bir kriz halini almasının asıl sebebi olarak Rusya'yı kontrolsüz olmakla itham edenler bulunmaktadır.

Rusya, Türkiye tarafından önceden de Suriye'deki Türkmenleri bombalaması ve sınır ihlalinde bulunması sebebiyle pek çok defa uyarılmıştır ve Türkiye, Türkmenlerle ilgili hassasiyetini Rusya'ya iletmiştir. Hava sınırını ihlal etme durumu Rusya tarafından pek çok kez Ukrayna ve Baltık ülkelerinde de yapılmıştır. Ukrayna, Rusya için ne derece mühim ise, Türkiye için Suriye ve Türkmenlerin de o denli mühim olduğu ve Rusya'nın önceleri müdahale ettiği Gürcistan ve Ukrayna'ya kıyasla Türkiye'nin daha çok güçlü bir devlet olduğu Rusya tarafından bilinmesine rağmen bu durum için önlemler koymakta diretmişlerdir. Türkiye'nin yapmış olduğu tüm uyarılara rağmen Rus jetinin Türk hava sahasını ihlal etmesinin ardından düşürülmesi, Türk halkı tarafından doğru ve haklı bir durum olarak görülmüştür

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL AÇIDAN GÜVENLİK

1.1. Güvenlik Kavramıyla İlgili Tanımlar

Aşağıda tehdit, caydırıcılık, şiddet ve çatışma kavramları yer verilmiştir.

1.1.1. Tehdit

Kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerin gerçekleşmesini güçleştiren, yeri ve zamanı gelince ortadan kaldırılmasında milli güç unsurlarının kullanılmasını gerektiren her çeşit faaliyet ve girişimler (Küçükşahin, 2007: 46) şeklinde tanımlanan tehdidin bir başka ifadesi ise; “elindekini kaybetme ve ya başkasının elinde olanı elde edememe ya da başka bir güce kaptırma risklerinin yanı sıra küresel tehditleri de kapsar. Devletler tehdit tanımlaması yaparken genelde bu üç tehdit türünü birlikte değerlendirir” biçiminde yapılmaktadır (Dedeoğlu, 2008: 62-63).

Dünyamızın gelecek yıllarda maruz kalabileceği tehditler 2 Aralık 2004 yılında BM Genel Kurulu’na sunulan “Güvenli Bir Dünya için: Bizim ortak Sorumluluğumuz, Tehdit Meydan Okuma ve Dönüşüm” raporunda şöyle açıklanmaktadır (Bilgin, 2003: 215):

- Salgın hastalıklar, çevre sorunları ve fakirliğin de dahil olduğu sosyal ve ekonomik problemler

- Ülkeler arasında meydana gelebilecek çatışmalar
- İç savaş, soykırım ve başka katliamlar
- Kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer silahlar
- Ülke sınırlarının dışına çıkan organize suçlar

Güvenlik anlayışı, bütün aktörlere her bakımdan aynı tehdidin gelmesi mümkün olmadığından dolayı, duruma ve aktörlere göre değişiklik gösterebilmektedir (Dedeoğlu, 2008: 65).

Güvenliği sağlama gereksinimi, tehdit unsurları arttıkça artmakta ve bundan dolayı da güçlü olma isteği uyandırmaktadır. Güç ve güvenlik kavramlarını birbirlerinden ayrı olarak değerlendirmek yanlış olmaktadır. Bir devletin var olma gayesi ve güvenlik unsurları gücü meydana getiren faktörlerdendir. Bir başka devlet karşısındaki avantaj ve

dezavantajları ortaya koyan gücün mahiyeti karşılaştırılabilir olduğu zaman bir mana taşımaktadır. Bundan dolayı da devletler güvenliklerini, coğrafya, ekonomi, ordu, istihbarat, iletişim imkanları, nüfus, doğal kaynaklar gibi sahip oldukları donanımları diğer devletlerle kıyaslayarak ifade etmektedirler (Dedeoğlu, 2008: 62).

1.1.2. Caydırıcılık

Ortaya çıkma ihtimali olan bir eylemin gerçekleşmesinin önüne geçme ve karşı tarafı vazgeçirme planı şeklinde de tanımlanabilen caydırıcılık kavramı, özellikle 20. Yüzyılın ilk yarısında daha çok önem kazanmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Nükleer silahların da ortaya çıkmasıyla beraber caydırıcılık stratejileri, devletlerin dış politikalarını yürütürken önem verdiği bir uygulama olmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş'ta, iki tarafın karşı karşıya gelmemesini sağlayan caydırıcılık politikaları, tehdit ve strateji kavramlarının bir araya gelmesiyle oluşmakta ve ihtiyaç duyulduğu takdirde problemlerin çözümü için de kullanılmaktadır (Kibaroğlu, 2002: 1).

Soğuk Savaş döneminde etkinliğini artıran caydırıcılık stratejileri, dış politikalar yürütülürken daha başlamamış olan bir eylemin önüne geçme noktasında aktif olarak rol oynamıştır. Bu dönemde caydırıcılığın temelleri nükleer savaşları önleme üzerine kurulmuştur.

Caydırıcılığın pratiğe dökülmesinde Patrick Morgan'ın tanımı doğrultusunda, kötü sonuçlar doğurabilecek şeyleri yapmamak için karşı tarafı tehdit etmek ve onu savunma yapma mecburiyetinde bırakmak gerekmektedir. Morgan'a göre caydırıcılık, taktik olarak, ulusal güvenlik stratejisi olarak ve güvenlik bileşeni olarak üç seviyede çalışılmıştır (Morgan, 2003: 4).

1.1.3. Şiddet

Yapılan çalışmalar şiddetin tanımının alanlara göre değişiklik gösterdiğini (Kocacık, 2001) ortaya koymaktadır. Konum, zaman, geçmiş gibi pek çok değişkene bağlı olan şiddet için tek bir tanım yapmak zordur.

Topluma göre şiddet çoğunlukla fiziksel şiddet olarak algılanmakta ve şiddetin varlığından söz edebilmek için ortada bir eylem olması gerekmektedir. Bedene zarar veren görünür durumda bir eylem sonucu oluşan bir zarar varsa şiddet vardır görüşünün aksine şiddet, fiziksel şiddetle sınırlı değildir. Duyguların ön planda olduğu psikolojik şiddet, sözel şiddet, cinsel şiddet, davranışsal şiddet, sembolik şiddet gibi pek çok şiddet türü bulunmaktadır. İletişimin kopması sonucunda ortaya çıkan şiddet için iletişim aracı demek de mümkündür.

Türlü yönlerden tanımlanan şiddet genellikle, kaba kuvvet uygulama, sert ve katı davranış sergileme gibi anlamlar taşımaktadır. Şiddet, kişileri korkutmak veya sindirmek amacıyla kullanılabilir (Ünsal, 1996: 29). John Dewey tarafından, “yanlış kullanımlı kuvvet güç ya da enerji” olarak tanımlanan şiddetin yıkıcı sonuçlar doğurabilen bir kuvvet olduğu ve zarar veren enerjinin kullanım şekli olarak ifade edildiği sonucuna varılabilmektedir (Dursun, 2011: 5).

Şiddetin sağlık dalındaki tanımı ise “kendine, bir başkasına, grup ya da topluluğa yönelik olarak, ölüm, yaralanma, ruhsal zedelenme, gelişimsel bozukluğa yol açabilecek şekilde fiziksel zorlama, güç kullanımı ya da tehdidinin amaçlı olarak uygulanmasıdır” şeklindedir. Marx ve Collins şiddeti “güç” olarak tanımlamakta ve fiziksel gücün şiddetin temel bileşenlerinden olduğunu savunmuşlardır (Walby, 2013: 96).

1.1.4. Çatışma

Çatışma kavramı diğer birçok sosyal bilim kavramı gibi farklı tanımlamalara açıktır. Bazı siyaset bilimcilere göre çatışma; “değer, güç, statü ve kaynaklar üzerinde hak iddia etmek ve ele geçirmek için rakipleri yok etme ya da kabilesel, etnik, dilsel, kültürel, dinsel, sosyo-ekonomik, siyasal vb. sıfatlar yüklenmiş grupların uyuşmaz amaçlar üzerinden birbirleri ile mücadelesi” (İnat, Duran, & Ataman, 2007: 10-11) şeklinde ifade edilmektedir. Çatışma; sosyoloji, psikoloji, uluslararası hukuk ve çatışma (uyuşmazlık) analizi ve çözümü alanlarında farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

Hak veya istekler açısından tarafların ortak görüşte olmaması uluslararası hukuk bakımından “uyuşmazlık” (dispute) olarak ifade edilirken, çatışma ise genellikle silahlı

çatışmalar için kullanılmaktadır (Pazarcı, 2004: 443). Nesnel çıkarların birbiri ile örtüşmemesi ve bunun taraflar tarafından öznel şekilde algılanması, çatışma ve uyumsuzluğun ortak noktasıdır (Mengiler, 2005: 17).

Sosyolojik bakımdan çatışma kavramına bakıldığında, kişi veya grupların değerlerinin, politik ve ekonomik çıkarlarının ayrıldığı noktada ortaya çıkan mücadele veya bazı tanımlamalara göre de savaş şeklinde ifade edilmektedir. Sosyal psikoloji açısından ise çatışma, politik, ekonomik veya kimliksel amaç, eylem ve inançların çakışması olarak tanımlanmaktadır (Jussim, Ashmore, & Wilder, 2001: 6-7).

1.2. Güvenlik Türleri

Aşağıda ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenlik olmak üzere güvenlik türleri incelenmiştir.

1.2.1. Ulusal Güvenlik

1. Dünya Savaşı sonrasında tartışma konusu olmaya başlanan ulusal güvenlik kavramı, akademik anlamda 2. Dünya Savaşı sonrasında çalışma konusu olmuştur. Devletlerin güvenliği ve savaş sırasındaki güvenlik uygulamaları şeklinde kabul gören ulusal güvenlik kavramının kapsamı zaman içinde genişleyerek, devletlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri olarak değişmiştir. Çoğunlukla askeri ve stratejik alanlarda ele alınan ulusal güvenlik kavramı hakkında bilimsel incelemeler de mevcuttur. Fakat bilimsel çalışmaların azlığı kavram hakkında var olan tartışma konularının devam etmesine sebep olmaktadır.

Ulusal güvenlik kavramı geleneksel anlamıyla ele alındığında, siyasal bağımsızlık ve toprak bütünlüğü kavramlarından oluştuğu görülmektedir (Baldwin, 1997: 13). Farklı anlamlar taşıyabilen ulusal güvenlik kavramı örnek olarak, yalnızca askeri anlamda düşünülerek olağanüstü hallerde alınması gereken tedbirler şeklinde dar bir çerçevede değerlendirilebilmektedir. Ulusal güvenlik kısaca, ülkelerin kendilerini iç ve dış tehditlere karşı korumasıdır.

Devletin güvenliğini sağlamak için ortaya konan hemen hemen bütün tedbirler, genel anlamda ulusal güvenlik kavramını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, devletlerin siyasi anlamda bağımsız olmaları ve özgürce karar alabilmelerinin diploması, silahlı güçler ve istihbarat aracılığı ile sağlanması ulusal güvenlik olarak adlandırılabilir (Sheehan, 2005: 6). Maruz kalınan tehditler bakımından ulusal güvenlik kavramı ele alındığında ise hem iç hem de dış tehditlerin ne şekilde algılandığı biçiminde ifade edilmektedir (Koçer, 2005: 5).

Güvenliğin gelişmemiş ve üzerinde durulmamış bir kavram olduğunu belirten Buzan, böyle bir durumun açığa çıkmasını beş varsayım çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu varsayımların ilki, güvenlik kavramının zor bir kavram olmasıdır. Güç ve güvenlik kavramlarının birbirlerinin yerine kullanılması ikinci varsayımken; güvenlik çalışmalarına karşı sergilenen ilginin azalması ise üçüncü varsayım olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik araştırması yapan kişilerin askeri politika problemlerle daha fazla ilgilenip güvenliğin daha fazla kavramsal olmasına yardımcı olan şeylerle ilgilenmemesi dördüncü; ulusal güvenlik kavramının muğlak oluşundan devleti yönetenlerin faydalanmaya çalışmaları ise beşinci ve son varsayımdır (Buzan, 1991: 7-11).

Ulusal güvenlik, Ümit Cizre'ye göre, objektif gözlemler sonucunda kesin bir yargıya varılabilecek bilimsel bir kavram değildir. Cizre ulusal güvenliği, "Öznel algılayışları, entelektüel bir birikimi, yaşama bakış felsefesini yansıtır. Kimin üstlendiğine bağlı olarak iktidar sahiplerini, dengesini, dağılımını ideolojisini hem belirler hem de açığa vurur. Kimin oluşturduğuna ve formüle ettiğine bağlı olarak içeriği ve dolayısıyla hizmet ettiği amaçlar değişir" olarak ifade etmektedir (Cizre, 2006: 159).

Her ne kadar benzer manalarda kullanılsalar da güvenlik ve ulusal güvenlik kavramları amaçları bakımından birbirinden farklıdır. Uluslar güvenlik kavramında "ulusal" sıfatıyla beraber hem devlet ve ulus bağına dikkat çekilmekte hem de güvenliğinin sağlanması gereken öznenin ulus olduğu vurgulanmaktadır (Buzan, 1991: 70).

1990'lerden sonra devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde gelişmeler yaşanmış ve ulusal güvenlik kavramı da bu ilişkilerin dinamiğini meydana getiren kavramlardan biri olmuştur. ABD Savunma Bakanlığı tarafından yapılmış bir ulusal güvenlik tanımına göre “ulusal güvenlik, ülkenin savunmasını ve dış ilişkilerini de içine alan müşterek bir terimdir” denmiş ve kavramın sınırları esnetilmiştir (Denk, 2000: 2).

Çoğunlukla çıkar, güç ve barış kavramları, ulusal güvenliğe bakış açılarını şekillendiren kavramlar olmuşlardır. Ülkede iktidarda olan kişi veya grupların kendi stratejileri ve politikalarının ulusal güvenlik politikaları aracılığıyla gerçekleştirilebileceği göz önüne alındığında ulusal güvenliğin devletin de güvenliği olduğu sonucuna varılmaktadır (Eser, 2008: 13).

Ulusal güvenliği sağlama, ulusal amaçları gerçekleştirme ve bunların hem iç hem de dış ortamlarda yürütülecek olan politikalarının belirlenmesi ulusal güvenlik politikalarının temelini meydana getiren üç ana etmen olarak kabul edilmektedir. Ülke bazında elzem bir unsur olan güvenlik ve güvenliği oluşturan bileşenler, kimi zaman kendi sınırlarının dışına çıkabilmek için çevresini zora sokmaktadır. Bütün dünyada meydana gelmekte olan olaylar güvenlik kavramının kapsamının genişletilmesine sebep olmaktadır. Ortaya çıkan yeni ve global tehditler, ulusal güvenliğin sağlanabilmesi için uluslararası işbirliklerine gereksinim duyulduğunu göstermektedir.

Soğuk Savaş'tan sonra uluslararası işbirliği artışı, ulus devletlerdeki erozyon, devlet dışı aktörlerin önem kazanması, bölgesel ve çok kutuplu politikaların yürütülmeye başlanması gibi nedenlerden dolayı ulusal güvenlik kavramının sınırları genişleyerek ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel, çevre, demografik ve enerji alanlarını da içine almıştır. Bundan dolayı da bütün devletler ulusal güvenlik kavramına oldukça önem vermekte ve ulusal güvenliği sürekliliklerinin teminatı olarak görmektedirler (Eser, 2008: 24).

Ulusal güvenlik kavramını uygulama alanında “Milli Güvenlik Siyaseti” şeklinde ifade edilebilecek bir politika yürütülmesi gerekmekte fakat bu politikaların yürütmenin siyasi görevleriyle karıştırılmaması önemlidir. “Ulusal güvenliği” sağlamak için yürütme, siyasi görüşü doğrultusunda değil ulusal çıkarlar doğrultusunda hareket etmek mecburiyetindedir (Akgüner, 1983: 62).

Ulusal güvenliği sağlamak için i ve dış tehditlere karşı uygulanması gereken politikaların belirlendiği ulusal güvenlik kavramının siyasi iktidarların kendi çıkarları doğrultusunda kullanabileceği bir kavram olması da bir risk unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Ülkeden ülkeye değişiklik gösteren ulusal güvenlik algısı, ülkelerin güvenlik kuruluşlarının da farklılık göstermesine neden olmaktadır. Devletlerin yer aldığı coğrafya, sosyal ve kültürel durumları, tarihi bağları gibi faktörler bu farklılıkların ortaya çıkmasını sağlayan unsurlardır. Bundan dolayı da ulusal güvenlik kavramına olan bakış her devlet için aynı değildir.

Küreselleşen dünyada ulusal güvenlik kavramı da küresel bir boyut kazanmış ve sosyal, ekonomik, politik ve birçok başka alanı da içine almaya başlamış ve yerini sağlamlaştırmıştır. Hem bölgesel hem de küresel bağlamda güvenliklerini korumak isteyen ülkeler bu amaç doğrultusunda türlü birlik ve örgüte üye olmaya başlamış ve birlikte hareket edebilen ülkelerin ortak kuruluşlar kurduğu görülmüştür (Kona, 2005: 636).

1970'lerden beri gündemde olan ulusal güvenlik kavramının sınırlarının genişletilmesi konusu, 1990'lar sonrasında dünyanın hızla küreselleşmeye başlaması, insan hakları, çevre, göç, sağlık, ekonomik güvenlik, sosyal güvenlik vb. gibi konular ulusal güvenlik kapsamına giren konular arasında yer almıştır.

Ulusal güvenliğin sınırlarının genişletilmesi üç ana sebep etrafında şekillenmektedir. Bunlardan ilki, neorealist teorinin Soğuk Savaş döneminde üstünlüğünden dolayı rahatsızlık duyulmasıdır. Soğuk Savaş sonrasında yeni tehditlere karşı yeni güvenlik sistemine gereksinim duyulması ikinci, modern problemlerle ulusal güvenlik kavramlarının ilişkilendirilmek istenmesi ise üçüncü nedendir. Bu üç sebep, ulusal güvenlik kavramını askeri düzlemdeki geleneksel manasından uzaklaştıran yeni ve neorealist kuramın üstünlüğünün azalmasına neden olmaktadır (Booth, 2003: 59-69).

Ulusal güvenlik kavramı hakkındaki tartışmalar çoğunlukla iki yaklaşım etrafında meydana gelmektedir. Bunlardan ilki, "gelenekselci güvenlik yaklaşımı" olarak da

adlandırılan ve ulusal güvenlik kavramını güç ve askeri tehdit çerçevesinde ele alan yaklaşımdır. İkinci yaklaşımın kapsamı ise daha geniştir ve içerisinde yalnızca askeri değil askeri olmayan tehditler de yer almaktadır. Bunlar haricinde çoğunlukla 1990’lardan sonra gelişmeye başlamış “Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı” ve “Konstruktivist Güvenlik Yaklaşımı” yaklaşımlardan da söz etmek mümkündür.

Devletlerin jeopolitik konumları, coğrafyaları ve kültürel değerleri doğrultusunda şekillenen ulusal güvenlik politikaları kapsamında meydana gelebilecek tehditler ve devletlerin bu bağlamdaki anayasal sistemlerinin önemi büyüktür. Bütün ülkelerin kendilerine özel kültürel, siyasi, tarihi ve ekonomik değişkenleri vardır. Bundan dolayı da devletlerin ulusal güvenlik uygulamalarında değişiklikler görülebilmektedir. Her ne kadar isimlerde ve yapılarda değişiklikler var olsa da temel hedef, ülkelerin çıkarlarını gözetecek bir sistem meydana getirmektir. Kendilerine özgü değerlendirmeler taşıyan ülkelerin bu bağlamda özne politikalar ortaya koyması mümkündür. Türkiye açısından değerlendirecek olursak, Türkiye’nin jeopolitik konumuyla bir ada ülkesinin konumu karşılaştırıldığında birbirlerinin ulusal güvenlik politikalarını kıyaslamak ve tartışmak doğru sonuçlar vermeyecektir.

Ulusal güvenlik ilk olarak ABD’de resmi olarak kurumsal bir yapı kazanmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında 1947’de Amerika’da Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) ve Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA) kurulmuştur. Ayrıca yine 1947’de Ulusal Güvenlik Kanunu ve ABD’nin Ulusal Güvenlik Kurulu (NSC) kurulmuştur. Ulusal güvenlik politikalarının meydana getirilmesinde yürütmeye destek olmak için pek çok ülkede “Ulusal Güvenlik Kurulu” veya “Ulusal Savunma Kurulu” adı altında örgütler kurulmaktadır.

1.2.2. Bölgesel Güvenlik

Kişi, grup veya topluluklara karşı meydana gelebilecek tehditlerin yok edilmesi ve huzurlu bir ortamın oluşturulabilmesi için geçen süreç güvenlik olarak adlandırılmaktadır. Güvenlik kavramı, temele koyduğu kişi, devlet, ulus veya bölge kapsamında çok daha fazla önemli anlamlar etrafında şekillenebilmektedir.

Devletlerin güvenlikleri ve uluslararası alanda güvenlik önlemlerinin gelişmesine katkıda bulunan bölgesel güvenlik analizleri, ülkelerin bir araya gelme ve ortak hareket etme eğilimlerini ortaya koyarak güvenlik konusunda oldukça önem taşıyan bağlılık olgusunun daha açık bir şekilde ele alınmasına yardımcı olmaktadır (Buzan, Waever, & Wilde, 1998: 9-10).

Bölgesel güvenlik analizleri aynı bölge içerisinde yer alan devletlerin birbirleriyle ve bölge dışındaki güçlerle bağlarının anlaşılmasını sağlamaktadır (Buzan, 2009: 158).

Bölgeler değerlendirilirken sadece coğrafya açısından değerlendirme yapmak yeterli değildir. Hem bölge içerisindeki ülkelerin kimlikleri hem de bölge dışı unsurların tutumları etrafında şekillenme eğiliminde olan güvenlik yapısında küresel ölçekte meydana gelen gelişmelerin de büyük etkisi olmaktadır (Buzan & Waver, 2003: 4-5).

Güvenlik problemlerinin artış gösterdiği ve güvenlik kaynaklarına duyulan güvenin azaldığı günümüzde, ortaya çıkan yeni tehditlere karşı geleneksel güvenlik uygulamalarının yanında daha geniş kapsamlı bir yaklaşımın ortaya konması gerekmektedir (Caldwell & Williams, 2012: 15).

Uluslararası alanda bir devlete karşı ortaya çıkan güvenlik tehdidinin ilerleyen zamanlarda diğerleri için de bir sorun teşkil etmesi mümkündür. Böyle bir durumun yaşanması aynı bölge içerisinde yer alan devletler bakımından çok daha olasıdır. Coğrafi bakımdan yakın olma başta olmak üzere başka faktörlerle birlikte, aynı bölge içerisinde yer alan devletlerin benzer güvenlik politikaları geliştirmekte ve bu anlamda birbirlerinden etkilenebilmektedirler.

Bölgesel güvenliği oluşturan esas özellikler iki ana başlıkta incelenebilmektedir. İlk olarak global seviyede ortaya çıkan gelişmeler, aynı bölge içinde yer alan devletlerde birbirine benzer tehditler yaratmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Soğuk Savaş sonrasında oluşturulan güvenlik tedbirleri öncelikle Balkan ülkelerini etkilerken, 11 Eylül sonrasında ise aynı şey Orta Doğu ülkelerine olmuştur. İkinci olarak ise ortak bir tarihe, düşmanlık veya dostluğa sahip olan bölge ülkelerinin birbirlerine karşı kendilerini güvende hissetmesi ortak tehditlere karşı ortak cevaplar verilebilmesini sağlamaktadır.

Uluslararası tehditler karşısında savunmasız olan bölgelerin risk faktörleri daha fazladır. Bir bölgede uluslararası terör örgütlerine karşı herhangi bir tedbir alınmaz ve devletlerin arasında da bir işbirliği söz konusu değilse bu bölgede güvenlik problemleri açığa çıkmakta ve savaş tehlikesiyle karşılaşmaktadır. Bahsi geçen tehlikelere maruz kalmamak için özellikle ekonomik anlaşmalar kapsamında kurulan bağlılık yoluyla ülkelerin işbirliği yapması gerekmektedir.

1.2.3. Uluslararası Güvenlik

Güvenlik kavramı uluslararası alanda hem aktörlere hem de içinde bulunulan zamana göre değişiklik gösterebilmektedir. Bunun nedeni bütün aktörlere karşı aynı anda aynı özelliklerde bir tehdidin meydana gelmesinin mümkün olmamasıdır. Güvenlik kaygısı ise tarih boyunca var olmuş ve dönemlere göre sınırları genişlemiştir (Ağaoğulları, 1984: 146).

Bir devletin güvenliği uluslararası sistemin güvende olmasına bağlı olduğundan dolayı, uluslararası güvenlik ulusal güvenlikten daha önce gelmektedir. Fakat karşılıklı bağlanmanın artması, silahlanma ve tehdit algılamalarının sistem içerisinde dengesizlik ve istikrarsızlık oluşturacağı ve neticede bütün devletlerin bir güvenlik problemi yaşayacağı görüşündeki liberal geleneğe işaret etmektedir. Bu görüş temelinde güvenliğin sadece kendine değil rakiplere de gerekli olduğu düşüncesindedir. Artan terörizm ve silahlanma ülkelerin iş birliği yapması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bundan dolayı ortaya “ortak güvenlik” kavramı çıkmıştır (Ağaoğulları, 1984: 151).

“Güvenlik ikilemi” bir devletin kendi güvenliğini sağlamak için sergilediği tutumun başka ülkeler için bir tehdit unsuru olarak algılanması olarak tanımlanabilmektedir. Sahip olduğu güçleri diğerlerine zarar vermek için kullanmak isteyebilecek olan ülkelerin var olması mümkündür. Fakat herhangi bir tehdit unsuru olmasa ve ülkeler birbirleri ile uyum içinde olsalar dahi her zaman güvensizlik ihtimalini de göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Bunun nedeni ise güvenlik ikilemidir. Güvensizlik ikileminden dolayı yanlış bir algı sonucunda güvensizlik döngüsüne girmek mümkündür. Bu yüzden devletler her zaman savunma stratejileri geliştirme eğilimindedirler. Savunma olanakları ise birçok durumda ne kadar saldırgan

davranılabileceğiyle ölçülmektedir. Bundan dolayı da barışçıl politikalar izleyen bir devletin silahlı kuvvetlerini koruması ve geliştirmesi tehdit olarak algılanabilmektedir. Bu hareketin tehdit olarak kabul edilmesi halinde bir tepki ortaya konulduğu takdirde bir güvensizlik döngüsü başlamış olmaktadır (Brown & Aynley, 2007: 89).

Devletlerin güvenlik bağlarının “sıfır toplamı” (Çomak, 2009: 113) biçimde algılanması da yanlış olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı güvenliğin ortak gayretlerle sağlanması manası taşıyan “kolektif güvenlik” yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Baldwin, 2003: 30).

Birçok devletin olası saldırılar karşısında ortak hareket etmesine yönelik oluşturulan yöntemler kolektif güvenlik olarak adlandırılmaktadır. Savaşların önüne geçilmesi için devletler tarafından ortaya konan gayretlerin neticesinde kolektif güvenlik sistemi meydana gelmektedir. Bu sistemde bir devlete karşı bir saldırı gerçekleştirilirse diğer devletler de bu saldırının kendilerine yapıldığını varsayarak ve ortak tutum sergilemektedirler. Saldırıyı def etmek için önceden hazırlanmış bir ortak eylem planının var olması kolektif güvenlik sisteminin en önemli özelliklerinden biridir.

Kolektif güvenlik sisteminin temelinde önceden belirlenmiş olan düzenlemeler ve bunların ihlal edilmesi durumunda ortaya konacak ortak hareket planları vardır. Kolektif güvenliğin askeri ittifak ve kolektif savunma örgütlerinden ayrıldığı nokta ise saldırganın bahsi geçen düzenlemelerin öznesi olan gruptan çıkma olasılığıdır (Encyclopedia Britannica, 1957: 267). Ortak savunma anlayışını ortaya koyan bir örnek vermek gerekirse NATO İttifakını kuran Washington Antlaşmasının 5. Maddesinin “birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için” anlayışını göstermek mümkündür.

1.3. Tarihi Süreç İçerisinde Güvenlik Kavramı

İlk çağlardan itibaren var olan güvenlik kavramı, tarih boyunca içinde bulunulan zaman diliminin şartları doğrultusunda ele alınmaktadır. Bu kavramın geçirdiği sürecin anlaşılması için, farklı dönemlerde güvenlik kavramı üzerine çalışmalarda bulunan felsefeci ve politika üzerine yazan yazarların eserleri incelenmelidir.

1.3.1. İlk Çağlardan Ortaçağlara Uzanan “Güç” Odaklı Güvenlik Anlayışı

İlk çağlarda, “güvenlik” ve “güç” kavramları genel olarak birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Bu dönemlerde uluslararası bütüncül bir düzenden veya siyasi bir yapılanmadan söz etmek oldukça güçtür. Bu çağlarda görünen en belirgin siyasi organizasyonlar Yunan şehir devletleridir. Güvenlik olgusunun güç olgusuyla birleşmesi de bu kurumlarda ortaya çıkmıştır. Antik Yunan tarihçisi Thucydides, Peloponoz Savaşları’nı incelediği çalışmasında, Spartalılar’ın, gittikçe güçlenen Atina’nın durumundan rahatsız olarak bunu kendileri için bir tehlike olarak görmeleri ve saldırılarını ele almaktadır. Bu kapsamda, bir tarafın büyüüp güç kazanması halinde, aynı sistemdeki diğer tarafların bunu kendi güvenlikleri için tehdit olarak görerek saldırıya geçmelerine neden olduğu göze çarpmaktadır (Dönmez, 2010: 7).

16. yüzyılda Machiavelli, “Prens” isimli çalışmasında güç ve güvenlik olguları arasındaki bağlantıyı, dönemin koşulları doğrultusunda inceleyerek kendisinden sonraki çalışmalara ışık tutmuştur. Machiavelli’ye göre devlet adamları ülkelerinin güvenliğini temin edebilmek için gerektiğinde etik değerleri yok sayarak güç arayışına girebilmektedirler. Güç, liderlerin gücün merkezinde olduğu ve onların güçlü olmasının devletlerinin de güçlü olmasını sağlayan bir kavramdır (Arı, 2013: 174).

1.3.2. “Güvenlik” İçin Uluslararası Hukuk Sisteminin Gerekliliği

Yunan ve Romalı düşünürlerden oldukça etkilenen Thomas Hobbes, 17. yüzyılda güvenlik kavramı üzerine yaptığı çalışmalarda siyasi teorisini antropoloji temeline bağlayan “doğa yasası” olgusundan esinlenerek “securitas” kavramını, Yunan felsefesinde korku anlamına gerek “meus” kavramı ile bütünleştirmiştir.

Hobbes’un doğa yasasına göre insanlar doğduklarında kötüdür ve uymak mecburiyetinde oldukları bir hukuk sisteminin içine doğarlar. Bu sistemdeki bir kuralı ihlal etmeleri durumunda ceza almaları ise savaş ve çatışmaların ancak bu şekilde bitmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda güvenlik de ancak bu koşullarda sağlanabilmektedir. Dolayısıyla barışı gerçekleştirmenin yolunun doğa yasasının uygulanması halinde mümkün olacağı görülmektedir. Hobbes’a göre güvenlik, ancak

devletlerarasındaki ittifaklar sayesinde ve bunun dışında kalan devletlerin de savaşın doğru bir seçenek olmadığını kavramasıyla sağlanabilmektedir. Doğru seçenek ise doğa yasasına uymaktır (Arends, 2012: 213-214).

İnsanların birbirine düşman olduğu bir oramda, hukuk sistemi, devletlerle toplum arasında bir sözleşme görevi görerek karşılıklı anlaşmalarını sağlar. İnsanoğlu her zaman saf mutluluk istemektedir. Bu mutluluk ise güvenli ve tehdit altında hissetmemektir. Güvenliği sağlayabilmek için bazı kuralların koyulması ve bunlara uymanın zorunlu kılınması kaçınılmaz olmuştur (Sheehan, 2005: 110).

Herkesin bir başkasıyla savaş halinde olduğu ortamlarda korku ve şiddet hüküm sürer, bu durumu yok etmek içinse bir üst otoriteye gereksinim duyulmaktadır. Bu üst otorite, yine halk tarafından seçilir. Halkın bu denli aktif olduğu sistemler demokratik ve egemenliğin halkta olduğu sistemlerdir. Bu sistemlere ise ancak hukuk kurallarının takip edilmesiyle ulaşılabilir (Arı, 2013: 175).

Uluslararası hukuk teorisinin öncüsü olarak kabul edilen Hugo Grotius, sadece savaşı sona erdirmeyi amaçlayan Hobbes'tan farklı olarak, devletlerin birbiriyle mücadelesinin birtakım ortak kural ve kuruluşlar ile kısıtlanması gerektiğini savunmuştur. Grotius, uluslararası ilişkilerde etkin tarafın halk değil devletler olduğunu ifade etmektedir. İnsan doğasının kaçınılmaz bir gerçekliği olan savaş, devletlerin de hakkıdır; ancak bu hakkın karşılıklı olarak adalet ve egemenlik kavramlarını yok etmeden kullanılması, ancak bazı yasalar kapsamında mümkündür. Bu yasalara uyulmaması durumunda ise savaşlar meşru olmamaktadır. Hiç kimsenin savaş ortamında olmak istemeyeceğini varsayan Grotius'e göre savaşı önlemenin 3 yolu bulunmaktadır (Arends, 2012: 216):

- Müzakere
- Üçüncü taraf müdahalesi
- Düellolar.

Devletlerin barış ve işbirliği içerisinde varlıklarını sürdürebilmek için gerekli olan bütün bu yollar uluslararası hukuk kuralları kapsamında adaletli ve ahlaklı olarak uygulanmalıdır.

Hukuk kurallarının insanlar için mecburiyetinden bahseden Grotius'e göre insanı diğer canlılardan ayıran özellik akıldır ve insanlar akılları sayesinde toplum haline gelmeyi başarmıştır. Toplum içerisinde var olduğunda adalet duygusu gelişen insanın sağduyusu sayesinde hukuk kuralları gelişebilmiştir. Grotius, iki kişi arasındaki anlaşmazlıkların çözümünün hukuka başvurarak çözülmesinden yola çıkarak, aynı şeyin devletler için de geçerli olduğunu savunmaktadır. Bir devletin diğer bir devletin hakkına zarar vermesi durumunda, bu zararın giderilmesi için başvurulması gereken yöntem yasalardır. Bu nedenle devletlerarası ilişkilerin sorunsuz olması ve barışın kalıcı olması için uluslararası hukuk kurallarının varlığı önemlidir (Erkiner, 2014: 41-42).

1.3.3. Uluslararası Örgütlenme Fikrinin Ortaya Çıkışı

18. yüzyılda, insanlık tarihinin akışını derin bir şekilde etkileyen birçok olay yaşanmış ve bu olaylar güvenlik kavramının anlamının da değişmesine yol açmıştır. Bu açıdan yaşanan ilk olay 1789 Fransız İhtilali'dir. Bu ihtilal ile birlikte ulus, ulus devlet, eşitlik, sömürgecilik, özgürlük, demokrasi ve kapitalizm gibi kavramlar uluslararası boyutlarda tartışılmaya başlamış, bunun devamında İngiltere'de başlayan Endüstri Devrimi ile de Batı ülkeleri tarım toplumundan endüstri toplumuna evrilmiştir. Bu iki büyük olay neticesinde dünyada ekonomik ve politik anlamda birçok değişiklikler görülmeye başlanmış, ülkeler kendi içerisinde veya komşu devletlerle yaşadıkları mücadelelerde kullandıkları geleneksel güvenlik önlemlerini bırakarak güvenlik konusunda işbirliği içerisinde hareket etmenin önemini anlamışlardır (Erkan, 2010: 94).

Fransız İhtilali'nden sonra başlayan çatışmalarla birlikte, Alman felsefesinin kurucusu olarak kabul edilen Immanuel Kant'ın "Ebedi Barış Üzerine" isimli eseri de yeni gelişen ortaklaşa güvenlik stratejisi konusunda katkılarda bulunmuştur.

Kant'a göre, devletlerarası anlaşmazlıklarda, ülkelerin birbirinin içişlerine karışmasında ve askeri veya ekonomik, uluslararası seviyede barışı tehdit edebilecek konularda ülkelerin örgütlenebiliyor olması oldukça önemlidir. Devletlerarası özgür devletlerden oluşan bir federasyon kurulması gerektiğini savunan Kant, böylece devletlerin kendi özgürlüklerini garanti altına alacak uluslararası bir barış ve güvenlik kuruluşuna üye olacaklarını düşünmektedir. Bu doğrultuda Kant, dünyada barışın

sağlanması için ihtiyaç duyulan uluslararası bir örgütün kurulması için ilk ciddi adımı atan kişi olarak kabul edilmektedir (Bozkurt, 2007: 513-514).

Yaşanan bütün bu gelişmelerin yanında, Avrupalı devletlerarasında yaşanan Napolyon savaşlarının neticesinde İngiltere, İspanya, Avusturya, Rusya, Prusya, İsveç ve Portekiz gibi devletlerarasında dağılan güç dengesinin tekrar şekillenmesi ihtiyacı duyulmuştur. Bu nedenle Avrupalı koalisyon devletleri, 30 Mayıs 1814'te imzaladıkları Paris Antlaşması sonucunda ortaklaşa güvenliğin tartışılması için Viyana Kongresi'nin toplanmasına karar vermişlerdir. Bu kongrenin en önemli özelliği, Avrupa'da devletlerarası örgütlenmenin doğduğu ve birden fazla tarafı kapsayan bir antlaşma olması ve savaş döneminin hemen ardından büyük devletleri bir araya getirerek tekrar barış için ortak karara varılmasını sağlamasıdır. Viyana Düzeni ile uluslararası sistemdeki yeni tarafların güç dengelerini bozmasının önüne geçilmiş ve kongrenin asıl hedefi barışı yeniden sağlamak yerine mevcut halini korumak olmuştur (Erkan, 2010: 97).

18. yüzyılın sonlarında gelindiğinde, sadece askeri yönden bakılan güvenlik kavramı, diplomatik ve sosyal olgulara da yansımıştır. Güvenlik kavramının bu denli değişmesini sağlayan en önemli nedenler Jean Jacques Rousseau, John Locke ve Montesquieu gibi idealist yazarların, kişilerin mutluluğunu her şeyin önünde tutmaları olmuştur. Hobbes'ın aksine Locke, insanların doğasında devamlı savaşmanın olmadığını, tam tersine insanlar arasında dayanışma ve örgütlenmenin sağlanarak güvenliğin sağlanabileceğini savunmuştur. Rousseau da Avrupa'da, Avrupalı devletlerin bağlı olacağı bir organizasyonun kurulmasından sonra sağlanacak olan güvenlik duygusunun, uluslararası sistemdeki bütün devletleri ve buna bağlı olarak bireyleri özgürleştireceğini savunmuştur. Böylece 19. yüzyıl öncesinde güvenlik ile ilgili atılan adımlar genellikle örgütlenme ve ortaklaşa güvenliğin somut temellerinin atılması olmuşken, 19. yüzyıl süresinde de sürekli olarak vurgulanan bu düşünceler 20. yüzyılda Birinci Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti'nin kurulması ile gerçek anlamda sağlanabilmiştir (Dönmez, 2010: 13).

1.3.4. Soğuk Savaş Döneminde Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Algısı

Güvenlik kavramının tarihsel gelişimi incelendiğinde, ilk çağlardan 20. yüzyıla kadar olan bütün dönemlerde bireysel güvenlik önemini korusa dahi, güçlü bir orduya ve askeri donanmaya sahip olmanın güvenlik algısını en üst seviyeye çıkardığı yine de gözlenmektedir. Bu gözlemler özellikle Soğuk Savaş döneminde yoğunlaşmıştır.

Soğuk Savaş döneminde sadece iki devlet güçlü olarak kabul edilirken, kalan devletler kendi iç güvenliklerini sağlamak için bu devletlerden birinin tarafını tercih etmek ve onun kurallarına uymak durumunda kalacak veya tarafsız kalmayı seçecekti. Böylece o dönemde uluslararası sistemlerin bu iki devletin etrafında şekillendiği söylenebilir. Gerginlikleri yaşanmasına neden olan bu gerçeklikler neticesinde uluslararası barışı sağlamak için Birleşmiş Milletler, NATO ve Varşova Paktı gibi somut adımlar atılmıştır (Gökbaş, 2014: 2-3).

Soğuk Savaş döneminde askeri güvenlik endişelerinin yanı sıra göze çarpan bir diğer konu da ABD'nin Vietnam kuşatması veya doğu Avrupa'da kurulan komünist rejimler gibi görülen jeopolitik kavramlardır. Buna ek olarak ulusal güvenlik anlayışı da oldukça baskın hale gelmiş, Soğuk Savaş Dönemi'nde kendi iç güvenliklerini sağlayan devletler, dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı da ayrıca güvenlik stratejileri geliştirmişlerdir. Bu dönemde en önemli olarak kabul edilen iki konu; ulusal çıkarlar ve devletin refahıdır (Kıyıcı, 2012: 28).

Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik endişeleri sonucu ortaya çıkan bir diğer gözlem ise silahlanmanın artmasıdır. I. ve II. Dünya Savaşı'nda başlayan bu silahlanma, Soğuk Savaş döneminde en üst seviyeye çıkmıştır. Nükleer silahlar ile yapılacak bir saldırı sonucunda dünyanın sonunun getirilebileceğinin anlaşılması neticesinde silahlı çatışmalardan kaçınılması ile bu dönem Soğuk Savaş adını almıştır. İdeolojik çatışmaların daha önde olduğu bu süreçte, caydırma (deterrence) kavramı da ortaya çıkmıştır. ABD ve SSCB, sahip oldukları nükleer silahların güvencesinde bu düşüncenin yayılmasında öncülük etmişlerdir (Kıyıcı, 2012: 34).

BÖLÜM 2: ULUSLARARASI GÜVENLİK TEORİLERİNİN GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

2.1. Geleneksel Güvenlik Anlayışı

Liberalizm, Realizm ve Neorealizm güvenlik yaklaşımları incelenmiştir.

2.1.1. Liberalizmin Güvenlik Yaklaşımları

Belirli hedef ve idealleri içeren siyasal düşünce geleneği şeklinde tanımlanması mümkün olan liberalizm, 18. ve 19. yüzyılda başta İngiltere ve ABD’de etkinlik göstermiş ve özgürlük, eşitlik ve mülkiyet kavramları temelinde ortaya çıkmıştır. Aydınlanma çağı düşünürlerinin ana felsefesi liberalizm üzerine kurulmuştur. Locke, Mill, Hume, Bentham, Smith ve Spencer gibi filozoflar liberalizmin biçimlenmesine etki etmişlerdir (Arı, 2013: 293).

John Locke, devletin esas hedefinin özgürlüğü sağlamak olduğunu ifade etmektedir. Devletin meşruiyetinin toplum sözleşmesinde var olduğunu belirten Locke’a göre kişiler eşittir ve yaşama ve özgürlük haklarına sahiptir (Çetin, 2001: 219-220). John Locke, liberalizmi dört temel unsur etrafında açıklamaktadır. Bunlardan ilki var olan kaynakların dağıtımının eşit bir biçimde gerçekleştirilmesinden bahseden fırsat eşitliği ilkesi, ikincisi kişilerin ihtiyaçlarının olabilecek en makul yöntemle giderilmesi, üçüncüsü bireyin özgürleştirilmesi ve sonuncusu ise bireylerin kişisel hedeflerine ulaşabildiği ve mutluluklarının sağlandığı özel mülkiyettir (Arı, 2013: 293).

İnsanın barış ve düzen içerisinde yaşama arzusuna doğuştan sahip olduğunu ifade eden Hugo Grotius, kişinin doğasına olumlu bir şekilde yaklaşım sergilemektedir. Doğal hakların değiştirilmesinin mümkün olmadığı görüşünde olan Grotius, savaşın uluslararası ilişkilere ait bir parça olduğunu belirtmektedir. Ancak barış ve savaş birtakım kurallara tabidir. Savaşı uluslararası hukuk kurallarına aykırı bulmayan Grotius’a göre, devletlerin de bu kurallara uyması gerekmektedir. Charles-Louis de Montesquieu liberalizm düşünürlerindedir ve yönetim ve savaş arasında bir bağ olduğunu ileri sürmektedir. Otoriter rejimlerin savaşa eğilimlerinin daha yüksek olduğunu ve savaş ve monarşilerin

birbirleriyle ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Montesquieu, barış unsuru olarak demokratik rejimleri göstermektedir (Arı, 2013: 294-295).

François-Maire A. Voltaire, insanlığın esas hedefinin barışı sağlama olması gerektiğini savunmakta ve işkence, savaş ve adaletsizliğe karşı bir duruş sergilemektedir. Locke'un fikirlerini benimseyen Emer de Vattel, bireylerin özgürlüğünün doğuştan geldiğini, devletlerin bağımsız olduğunu belirtmekte ve üstün bir otoriteye gereksinim duyulmadığını söylemektedir. Jean-Jacques Rousseau ise saldırganlığın uygarlık neticesinde meydana geldiğini ve toplumsal sözleşmenin savaş sebebi olduğunu savunmaktadır (Arı, 2013: 296-297).

Sonsuz Barış isimli yapıtında görüşlerini ifade eden Kant'a göre dünya devletine ihtiyaç vardır. Montesquieu ile paralel düşüncelere sahip olan Kant, mutlakiyetçi rejimlerin savaşa sebep olduğunu ileri sürmektedir (Arı, 2013: 298).

Devletin hedefinin kişisel çıkarları gözetmek olduğunu söyleyen Jeremy Bentham, faydanın özgürlükten, ekonomik özgürlüğün faydadan ve mülkiyetin ekonomik özgürlükten beslendiğini belirtmekte ve hepsinin eksikliğinde ise mutsuzluğun ortaya çıkacağını açıklamaktadır. Devletin amacı John Stuart Mill tarafından devleti tanımlayan en önemli haz olan özgürlüğün en üst düzeyde yaşanmasını sağlamak olarak ifade edilmektedir. Herbert Spencer ise liberalizme rasyonel kişiyi ve "laissez-faire"i savunarak destek olmaktadır (Çetin, 2001: 219-220).

Özgürlük ve güvenlik arasında bir denge kurulmasını sağlamak liberalizmin en önemli konuları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda devletin hedefi kişisel özgürlükleri hasara uğratmadan hem iç hem de dış güvenliği sağlamaktır. Güvenlik problemi liberalizme göre devletin var olma nedenidir ve bu doğrultuda devletlerin yöneteceği bir güvenlik sisteminin kurulması gerekmekte ve özgürlükler belirli düzeylerde sınırlandırılabilir (Beriş, 2010: 93-94).

Soğuk Savaş döneminden 1960'ların sonuna kadar realizmin gerisinde kalan liberalizm, yumuşama dönemine girilmesi, uluslararası ilişkilerde bağımlılık esasında

düzenlemeler yapılması ve güvenlik kavramının yalnızca askeri temelde kalmayıp kapsamını genişletmesiyle yükselişe geçmiştir (Oğuzlu, 2014: 99).

Savaşın yıkıcı etkilerinin oldukça fazla hissedildiği Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaş karşıtı stratejiler ve politikalar yürütölmeye başlanmıştır. Bu gayretler, uluslararası ilişkileri ifade etmek için liberalizm teorisini meydana getirmiştir. Fakat barış ortamı sağlamakta başarılı olunamamış ve İkinci Dünya Savaşı yaşanmıştır. Bundan dolayı barış ortamı arayışı artış göstermiş ve neoliberalizm teorisi öne çıkmıştır (Serdar, 2015: 20).

Liberalizm görüşünde güvenliğin temelleri iş birliğine dayandırılmaktadır. Çatışmaların meydana gelme sebebi olarak ise yanlış anlaşılmalr gösterilmektedir. Uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde iş birliğiyle çalışmalar yürütöldüğü takdirde kolektif güvenliği sağlamanın mümkün olduğu görüşü hakimdir. Uluslararası hukukun uluslararası sistemin anarşik yapısını düzene koyacağı ve bu bağlamda barış ortamının sağlanabileceğini savunan liberalizm, uluslararası barışın uluslararası kurumlar aracılığı ile sağlanabileceğini söylemekte ve kurumsallaşma kavramına oldukça değer vermektedir (Sandıklı & Emeklier, 2011: 13-14).

20. yüzyılda etkili olan ve uluslararası liberal teori şeklinde de adlandırılan neoliberalizm, uluslararası barış ve iş birliği alanında değerlendirmelerde bulunmaktadır. Klasik liberalizmde analiz öznesi bireyken, neoliberalizmde ise çoğulcu yaklaşımla incelenen gruplar, topluluklar vb.dir

Klasik liberalizmde olduğu gibi neoliberalizmde de esas ilke demokrasi olarak kabul edilmektedir. Neoliberalizm, karşılıklı bağımlılık liberalizmi, demokratik barış teorisi ve kurumsalcı liberalizm yaklaşımları kapsayan bir güvenlik yaklaşımına sahiptir (Arı, 2013: 312).

2.1.2. Realizmin Güvenlik Yaklaşımları

Antik Yunan tarihçisi Thucydides ile atılan realizmin temellerini eski çağlarda Atina'nın güçlenmesiyle başlayan savaşlar oluşturmaktadır. Teori, Hugo Grotius ve

Morgenthau'nın otorite boşluğundan doğabilecek olan "anarşik" sistem vurguları, realist yazar Machiavelli'nin lider esaslı güç düşüncesi ve Thomas Hobbes'un otorite sahibi olmayan bir devlette savaşın hakim olacağı görüşleri tarafından desteklenmektedir. Realizmin temellerini güç ve otorite oluşturmaktadır (Güner, 2008: 8).

Realizm kavramında "güç" olgusunun ön plana çıkmasının nedeni realizmin esas hedefinin uluslararası problemlerin çözümünde güçten faydalanılması olmasıdır. Realizmde "reel" olana yönelim vardır. Yani olması gerekene değil olana bakılmaktadır. Tek aktör olarak devlet kabul edilmekte ve devletin gelişmesine ve büyümesine engel teşkil eden diğer aktörler rakip ve tehdit olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde ılımlılıktan uzak agresif bir tutum sergilenmekte, insan kötü, çıkarıcı ve acımasız bir varlık şeklinde tanımlanmakta ve bu yüzden devletler insanların üstünde kabul edilmektedir (Çetinkaya, 2012: 246).

Özellikle Soğuk Savaş zamanında güvenliğin kalbi olarak görülen askeri güvenlik çoğunlukla silahlanma, savunma ve savaş stratejileri geliştirme ve dış tehditler karşısında askeri metotlarla yanıt vermeyi içermektedir.

Askeri güvenlik ve güç kavramları arasında bir bağlantı olduğu belirtilmektedir. Askeri açıdan ne kadar donanımına sahip olduğu gücün sembolü olarak kabul edilmektedir. Fakat bu görüşlerde bazı büyük değişiklikler de yaşanmaktadır. 19. yüzyıldaki sömürgecilik anlayışı ve 20. yüzyıldaki iki uçlu güç dengesi anlayışlarından Soğuk Savaş sonrasında vazgeçilmesiyle birlikte devlet merkezli güvenlik anlayışından birey merkezli güvenlik anlayışına doğru bir geçiş söz konusu olmuştur (Buzan, 2012: 327).

2.1.3. Neorealizmin Güvenlik Yaklaşımları

1970'lerin sonlarında varlığını gösteren ve uluslararası ilişkilerde önemli bir yere sahip olan neorealizm kavramı, realizmin eleştirilmeye başlanmasıyla beraber ortaya çıkmıştır. Kenneth N. Waltz neorealizmin önde gelen aktörlerindedir. Realist olan

Waltz, 1979 yılında basılmış olan “Theory of International Politics” isimli eserinde değişik görüşlere yer vermekte, uluslararası yapının devletlerin eylemlerini kısıtladığını belirtmekte ve güç olgusuna farklı bir bakış açısı getirmektedir (Arı, 2011: 143).

Realizm ve neorealizm kavramlarının ortak özelliklerine bakıldığında uluslararası politikalarda esas aktörlerin devlet olduğu, devletlerin üniter yapılar olarak ele alındığı ve devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda bencil bir tutum sergilemelerinin makul olduğu anlayışları görülmektedir (Arı, 2011: 145).

Siyasi yapıları ve ideolojileri farklı olsa dahi bazı koşullarda devletler birbirlerine paralel biçimlerde davranışlar sergileyebilmektedirler. Böyle bir durumun ortaya çıkması Waltz’a göre, uluslararası sistemin yapısının farklı olmasından dolayıdır. Ulusal ve uluslararası yapının farklılıkları benzer tutumların nedeni olarak görülmektedir (Waltz & Quester, 1982: 52).

Bilimsel metodolojiden faydalanan ve uluslararası sisteme odaklanmış olan neorealistleri normativizmden uzaklaşmaktadır (Jackson & Sorensen, 2010: 79). Neorealizm anlayışında uluslararası politikanın baş aktörü ve temeli devlettir. Devletler için yalnızca ulusal çıkarlar değerli ve önemlidir. Bundan dolayı da uluslararası alanda devletler çıkarları noktasında çatışmalar yaşayabilmektedirler. Çıkar çatışmaları ise neorealizm anlayışı doğrultusunda anarşinin nedeni olarak gösterilmektedir (Çakmak, 2006: 44). Böyle bir anarşik düzende de devletlerin varlıklarını sürdürmeleri için güvenliklerine önem vermeleri ve devreye güçlerini sokmaları gerekmektedir.

Devletlerin hedefleri değil güçleri anarşik yapıda farklılık oluşturmaktadır. Hem realizmde hem de neorealizmde esas faktör güçtür. Fakat algı açısından farklılıklar görülmektedir. Neorealizmde güç, devlet varlığını devam ettirebilmek için faydalanılan bir araç olarak kabul edilmektedir (Ayman, 2001: 32).

Uluslararası çatışma ve savaşlar neorealizm tarafından değerlendirilirken özellikle sistem ve yapılar değinilmektedir. Uluslararası yapının anarşik bir düzene sahip olmasının güvensizlik yarattığı ifade edilirken, savaş ve çatışma kavramları ise “güvenlik ikilemi” kavramıyla ele alınmaktadır (Nicholson, 1989: 29).

Bir devletin diğer bir devletten tehdit algılaması sonucunda silahlanması ve bunun sonucunda karşı devletin de bunu tehdit olarak algılayıp silahlanması ve bunun bir döngüye girmesi güvenlik ikilemi şeklinde tanımlanmaktadır. Neticede iki taraf da silahlanmış ve askeri ve ekonomik bakımdan yük altına girmiştir. Buna rağmen tehdit unsurları olarak algılanan şeyler de bir değişiklik olmamıştır. Böyle bir durum uluslararası ilişkiler literatürüne göre güvenlik ikilemi (security dilemma) şeklinde adlandırılmaktadır (Jervis, 1978: 168).

Realizm ve neorealizm arasındaki farklara bir başka örnek ise Forde (1995: 142)'ye göre neorealizmde insan unsurunun geri plana atılması ve dikkatin büyük bir kısmının uluslararası yapıya ayrılmasıdır. Bu durum realizmde insan ve uluslararası yapının bir arada değerlendirilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Neorealizmde, iş birliği durumunda devletlerin hangisinin daha çok kazanç elde edeceği düşüncesi yer almaktadır. Bu durumun sebebi olarak anarşik yapı ve güç kavramı öne sürülmektedir. Birbirlerini tehdit olarak gören ve sadece çıkarları doğrultusunda hareket eden devletlerin iş birliğinin uzun vadeli devam etmesi mümkün gözükmemektedir.

Neorealist bir bakış açısında en büyük hedef devletin varlığını devam ettirmesi olarak kabul edilmektedir. Bu bakış açısında devletler birbirlerini olası tehdit faktörlerinin aktörleri olarak düşünmektedirler. Bundan dolayı da güvenlikleri hakkında endişelenmekte ve çıkarları birbiriyle örtüşmediğinde iş birliği yapmamaktadırlar. Sadece çıkar birliği oluştuğunda kısa vadeli bir iş birliğinden bahsedilmektedir. Güç, devletlerin güvenlik teminatı olarak görülmektedir. Güvenlik sağlanana kadar gücü artırmak neorealist düşüncenin temelidir. Güç bu noktada araç olarak kullanılmaktadır. Klasik realizmde ise güç amaç konumundadır.

2.2. Yeni Güvenlik Anlayışı

Yeni Güvenlik Anlayışında Eleştirel teori ve Postmodernizm güvenlik yaklaşımları incelenmektedir.

2.2.1. Eleştirel Teorilerin Güvenlik Yaklaşımı

Eleştirel Güvenlik Çalışmaları'nın (EGÇ) temeli “pozitif barış”a dayanmaktadır. 1980’lerde ortaya çıkan “eleştirel dönüş”ten de etkilenmiş olan EGÇ yaklaşımın öncülerinden olan Ken Booth’a göre “eleştirel”in manası “ kozmopolitan, ilerici, özgürleştirici (emancipatory), post-pozitivist, post-Marksist, insan olanaklarına açık, aydınlanmadan esinlenmiş ve epistemolojik açıdan bilinçli bir yaklaşım” şeklindedir (Booth, 1997: 106). Ayrıca Booth EGÇ’ye başka bir kaynak olarak Robert Cox’un “problem-çözücü” ve “eleştirel” teori ayırımından faydalanmaktadır (Booth, 2007: 145).

Herhangi bir konunun küresel politikalarda güvenlik sorunu şeklinde değerlendirilmesi “tarafsız” olarak kabul edilmemektedir. Bu bakış açısı, güvenlik uygulamalarıyla birleştirildiğinde ise önemli neticeler açığa çıkmaktadır (Peoples & Williams, 2010: 21). Uluslararası sistemin bir bileşeni olarak savaşı benimsemek EGÇ’nin yazarlarına göre güvensizlik ve sorun yaratmaktadır.

Savaşın mutlak bir son olarak görülmesi bütün gayretlerin savaşı engellemek ya da etkilerini azaltmak için kullanılmasına neden olmaktadır. Fakat savaşı benimseyen devlet-merkezli (state-centric) geleneksel güvenlik uygulamaları içinde bulunduğumuz küresel koşulları değerlendirme konusunda yetersiz kalmaktadır. Günümüzdeki savaş anlayışı ele alındığında, geleneksel devletlerarası savaşların (inter-state war) artık nadiren görüldüğü ve devlet içi savaşların (intra-state war) yeni norm olarak ortaya çıktığı ortaya çıkmaktadır.

Mary Kaldor’ın “yeni savaşlar” olarak adlandırdığı günümüzdeki savaşların çoğunlukla devlet otoritesinin zayıfladığı ve Üçüncü Dünya devletlerinde artış gösterdiği görülmektedir. Devlet böyle hallerde, kendi halkının koruyucusu değil güvensizliğinin esas nedeni olmaktadır. Ayrıca Kuzey’e kıyasla daha az avantaja sahip olan ve az gelişen Güney’de var olan güvenlik endişesinin nedeni devletlerin dahil olacağı bir savaştan çok devletin yarattığı baskı ve yoksulluktur. Booth’a göre dünyadaki pek çok kişi için asıl güvensizlik sebebi kendi devletleridir (Booth, 1991: 318). Söz konusu bu güvenlik kritikleri güvenlik kavramının belirsizleşmesine neden olmaktadır.

Güvenlik kavramının belirsizliği EGÇ'ye göre tartışmalı (contested) bir doğaya sahip olmasından dolayı değil, türetilmiş bir kavram (derivative concept) olmasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Toplumların ve bireylerin hem siyasi hem de felsefi açıdan düşünceleri farklı olduğundan dolayı güvenlik kavramının her zaman ve her durum için kesin bir tanımının olması zordur. Ancak bu belirsizliğin güvenliği tanımlamanın önüne geçmesine izin vermemek gerekmektedir. O halde Booth tarafından “tehditlerin yokluğu” şeklinde tanımlanan güvenlik kavramına dikkat çekmek yerinde olacaktır (Booth, 1997: 107).

Geleneksel güvenlik anlayışında, güvenliği ne şekilde sağlamak mümkündür? Birey, ulus, devlet veya hepsinden üstünden bir şey mi? Tehditlerden korunması gereken nesnelere nasıl tanımlanmaktadır? gibi sorulara hazır yanıtlar vermek mümkündür. Geleneksel güvenlik anlayışıyla neorealizm arasında bir ilişki olduğu görülebilmektedir. Hâlbuki EGÇ açısından bu anlayış gelişmiş Batı/Kuzey devletlerinde olduğu gibi belirli bir bağlamda çalışmakta olan ve çoğunlukla erkek akademisyenlerin görüşlerini dile getirmektedir. Yani, Orta Doğu'da ya da Afrika'daki bir kişiye ya da bir göçmene göre güvenlik kavramı oldukça farklı şeyler ifade edebilmektedir (Bilgin, 2010: 76).

EGÇ'ye göre açlık, yoksulluk, çevre kirliliği ve politik baskılar da insanları tehdit eden unsurlar arasında yer almaktadır. Güvenliğin genişletilmesi söz konusu olduğunda güvenlik dışındaki konuların da devlet tarafından askeri bir görüş çerçevesinde güvenlik kapsamına alınması endişesini taşıyan Kopenhagen Okulu, söz konusu konuların güvenlik konusu kapsamından çıkarılması gerektiğini savunmaktadır (desecuritization). Fakat bu problem EGÇ tarafından değişik bir yöntemle çözülmek istenmektedir. Bu yöntem önce güvenlik anlayışının derinleştirilmesi ve daha sonra güvenliğin genişletilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Booth, 2007: 149).

Türetilmiş bir kavram olan güvenlikte özneyi devlet yerine birey yaptığımızda güvenlik gündemi ve güvenliği sağlayan araçlar konusunda da değişiklik yaşanması söz konusudur. Güvenliğin genişletilmesi bu noktadan sonra, güvenliğin siyasiliğini (politicising security) açığa çıkarmak şeklinde kabul edilmelidir. EGÇ'ye göre kişilerin güvensizlik duymasına neden olan sorunları güvenlik dışına itmek insanların yüzleştiği güvensizlikleri olduğu yerde bırakmanın (yani güvenlik dışında) onların güvenlik

ihtiyaçlarının ihmal edilmesine neden olacağını vurgulamaktadır (Bilgin, 2008: 98). Örneğin, kadınların karşılaştıkları problemlerin yüksek sesle söylenmemesi bu konunun devlet eline bırakılmasına sebep olmaktadır.

Kısaca; toplumun ve bireylerin güvenliğini devletin güvenliğine bağlayan geleneksel güvenlik anlayışından ayrı olarak, EGÇ'de güvenliğin esas noktası olarak (referent object) insan gösterilmektedir.

2.2.2. Postmodern Teorilerin Güvenlik Yaklaşımları

Postmodern kuram Soğuk Savaş sonrasında dikkat çekmiş ve modernitenin ötekileştiriciliğine dair söylemlerini uluslararası ilişkiler disiplininde ortaya koymuştur. Disiplinin ana kavramları postmodern kuram tarafından kartezyen, Batılı ve rasyonel olan bir erkek figürüyle bağdaştırılmaktadır.

Postmodern kuram, modernizmin dışlayıcı oluşunu eleştirmekte ve iç politika-dış politika, dost-düşman, yerli-yabancı, merkez-çevre, savaş-barış, düzen-anarşi, idealizm-realizm gibi zıtlıklar etrafında ortaya çıkan uluslararası ilişkiler literatürünü yok saymaktadır (Knutsen, 2006: 365).

Zıtlıklar çerçevesinde şekillenmiş olan geleneksel güvenlik literatürü ele alındığında, postmodern kuramın geleneksel güvenlik anlayışının ontolojik ve epistemolojik dayanaklarını sorguladığı söylenebilmektedir. Geçmiş zamanlardan süregelen pratik bilgi ve yaklaşımları arkeoloji, soybilim ve yapıbozum yaklaşımlar (Knutsen, 2006: 366) postmodern kuram ile değerlendirilmekte ve daha önce sorgulanmamış değerler sorgulanmaktadır.

Globalleşmeyle birlikte ortaya çıkan değişimler postmodern kuramda göz önüne alınmaktadır. Küreselleşme karşıtlıklar arasındaki mesafeleri kısaltırken çatışmaları fazlaştırmaktadır. Örnek olarak, günümüzde tehdit ve risklerin belirsiz bir şekilde yaklaşması ve karmaşıklaşmasından dolayı dost ve düşman kavramlarının tanımını yapmak daha zordur.

Günümüzdeki problemlere karşı çözüm yaratmakta yetersiz kalan klasik güvenlik yaklaşımlarından dolayı güvenliğin sağlanması konusunda zafiyetler ortaya çıkmaktadır. Postmodern düşünürler göre zıt kimlikler arası çatışmalarda artış yaşanmakta ve iletişim çağındaki ötekileştirme ve önyargı nedeniyle uzlaşma zemini yaratılamamaktadır.

Küresel çağda postmodern yaklaşım iki temel konu etrafında eleştirilere maruz kalmaktadır. Bunlar, Batı odaklı uluslararası sistemin kişilerin güvenliğinin tehlikeye atması ve geleneksel güvenlik anlayışının esasen Batı değerlerini ve güvenliğini ilk plana almasıdır (Derian, 1990: 187).

BÖLÜM 3: TÜRKİYE VE RUSYA ARASINDA YAŞANAN GÜVENLİK SORUNLARININ TARİHSEL BOYUTU

3.1. Milli Mücadele Dönemi'nde İlişkiler

Ekim Devrimi'nin başlangıcı esnasında Osmanlı, İttifak Devletleri'nin yanında savaşıma devam ediyordu. Düşman kuvvetleri arasında zamanının süper güçlerinden sayılan İngiltere, Fransa ve Rusya bulunuyordu. Suriye, Doğu Anadolu ve Irak'ta yoğun mücadelesini sürdüren Osmanlı, bütün çabasına rağmen büyük topraklar kaybetmekteydi. Aynı dönemde Rusya'da, yukarıda bahsi geçen Ekim Devrimi sonucunda rejim değişikliği yaşandı ve savaştan resmen çekilme kararı alındı. Ekim Devrimi'nden 2 sene sonra, Anadolu'da vuku bulan Kuvâ-yi Milliye hareketi, Rusya'nın yeni Bolşevik Hükümeti ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkileri başlatmıştır (Yerasimos, 2000: 13).

Yeni Rus Hükümeti, sözü edilen hareketi büyük bir dikkatle takip etmiş, gerek İttihat ve Terakki Fırkası mensupları ile gerekse Anadolu'daki mücadeleye katılanlarla irtibata geçmek için büyük çaba sarf etmiştir. Mustafa Kemal, Samsun'dan hemen sonra gittiği Havza'da, Albay Budyonny liderliğindeki Sovyet kurulu ile müzakerelerde bulunmuş, Sivas Kongresi'nden hemen sonra yeni hükümetin Dışişleri Komiseri halka kendi kaderini tayin çağrısı yapmıştır. Bu çağrıda aynı zamanda Bolşevik Hükümeti'nin, bu ulusal hareketi hem tanıyacağı hem de destekleyeceği ifade edilmişti. Milli Mücadele'nin yürütülmesi esnasında başvurulacak bir karar merkezi olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi ve yeni bir hükümet kurulmuş olmasına rağmen, mücadelenin sürdürülebilmesi için gereken maddiyat ve teçhizat mevcut değildi. Bu ihtiyacı karşılamak adına yeni Türkiye Hükümeti adına Mustafa Kemal, Bolşevik Hükümeti'nden ateşli silah ve yiyecek yardımı ile maddi destek talebinde bulundu. Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC) Dışişleri Komiseri Georgiy Çiçerin'in Ankara'nın talebine yönelik cevabını içeren mektup ile Bolşevik Hükümeti'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi'yle doğrudan ikili ilişki ve stratejik ortaklık kurma arzusu beyan edilmiş oldu (Yerasimos, 2000: 14).

Moskova'dan Ankara'ya gönderilen 2 Haziran 1920 tarihli bu mektupta, Anadolu halklarının öz belirtim (kendi kaderini tayin) hakkı ile Boğazlar üzerinde alınacak

kararların, Karadeniz'e sınırdış olan tüm devletler tarafından ortak olarak belirlenmesi isteğinin altı çizilmiştir. Bu bağlamda 2 Haziran 1920, yeni Rus hükümeti ile yeni Türk hükümetinin diplomatik ilişkilerinin başlangıç tarihi sayılmaktadır. Bu mektuptan tam bir ay önce, kurulan ilk hükümette kendisine Türkiye'nin ilk Dışişleri Bakanı ünvanı verilen Bekir Sami Bey (Kunduh), onun başkanlık ettiği beş kişilik bir heyetle beraber Rusya'ya doğru yola çıkmıştır. İki ayı aşkın ve son derece meşakkatli geçen seyahatte Bekir Sami Bey'e eşlik eden delegeler arasında Doktor Miralay İbrahim Tali Bey (Öngören), Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Seyfi Bey (Düzgören), Lazistan Mebusu Osman Bey ve İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey (Tengirşek) bulunuyordu. Türk heyeti Moskova'dan arzu edilen sonuca ulaşmadan Ankara'ya doğru yeniden yola çıktı. Burada istenilen ikili ilişkilerin kurulamamasına iki sebep sayılabilir:

İlk olarak, Yunanlılar'ın Türkiye toprakları üzerindeki ısrarlı mücadelenin sert bir şekilde devam ediyor olması ve ikinci olarak, Sovyet Rusya'nın Kafkasya üzerindeki yayılmacı eylemleri. Temmuz 1920'de başarısızlıkla sonuçlanan bu girişimden yaklaşık 2 ay sonra, Eylül ayı itibarıyla, Milli Mücadele kuvvetleri, işgal hareketlerine daha güçlü karşılık vermeye başladı. 7 Kasım 1920'de, Kazım Karabekir komutasındaki 15. Kolordu ile Demokratik Ermenistan Cumhuriyeti arasında gerçekleşen Gümrü Muharebesi, Türklerin galibiyeti ile sonuçlandı. Muharebeyi takiben, TBMM tarafından imzalanan ilk uluslararası antlaşma olarak kabul edilen Gümrü Antlaşması (3 Aralık 1920), iki taraf arasında imzalandı ve bu şekilde Misak-ı Milli sınırlarının Ermenistan tarafından resmen kabulü gerçekleşti. Ancak, antlaşmada TBMM'nin muhatabı olan Ermenistan Taşnak Hükümeti'nin, antlaşmanın imzalamasından 3 gün sonra işgalci Bolşevik hükümeti tarafından lağvedilmesi neticesinde, Gümrü Antlaşması yürürlüğe giremedi. Bu dönemde İstanbul hükümetinin başına, Kuvâ-yı Milliye'ye öncüllerinden farklı olarak daha ılımlı bakan Tefik Paşa (Ahmet Tefik Okday) geçti.

RSFSC, Son Osmanlı Sadrazamı olan Tefik Paşa'nın, TBMM tarafından kendisi ile kurulmaya çalışılan stratejik ortaklığı İngiltere lehine çevirebileceği endişesine düştü. Buna ek olarak, Bolşevik işgali neticesinde yürürlüğe giremeyen ve yukarıda bahsedilen Gümrü Antlaşması Ankara'daki hükümetin sıkıntı yaşamasına sebep oldu. Ne Türkiye Büyük Millet Meclisi (Ankara) Hükümeti, ne de RSFSC Batılı güçler tarafından resmi

olarak tanınmadığı için, birbirleriyle diplomatik bağ kurmak ve bu bağı güçlendirmek zorunluluğuna düşmüşlerdi.

Bir önceki başarısız denemenin aksine bir sonuç alabilmek arzusu ile Ankara Hükümeti'nce, ikinci bir heyetin Moskova'ya gönderilmesi yönünde karar alındı. İlkinde arzu edildiği oranda isteklilik ve ilgiyle karşılaşmayan Türkiye heyeti, 19 Şubat 1921 günü ulaştığı başkentte bu kez yoğun ilgi ile ağırlandı. Moskova ile Türk delegeler arasında gerçekleştirilen yoğun müzakereler "Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması" olarak bilinen antlaşmanın imzalanması ile sonuçlanmıştır. Literatürde Moskova Antlaşması olarak da bilinen bu antlaşma, RSFSC'nin imzaladığı ilk uluslararası antlaşmadır; ayrıca TBMM'nin bir süper güç tarafından resmen tanındığı ilk antlaşmadır.

İlgili antlaşma, içerik açısından da son derece önemlidir. Hükümler gereği, iki devlet arasında karşılıklı iyi niyetin mevcudiyetini kanıtlamak adına, Nahçıvan'ın özerkliği ve Azerbaycan egemenliğine, Batum'un ise Gürcistan egemenliğine girmesi kararlaştırıldı. Aynı sebepten, yeni Moskova Hükümeti, Rusya İmparatorluğu döneminde Osmanlı İmparatorluğu'na verilmiş olan bütün borçların silinmiş kabul edildiğini belirtti. Kabul edilmesinden itibaren gelecekte her iki devlet arasındaki diplomasiyi bütünüyle ve kökten etkileyecek olan Dostluk ve Kardeşlik (Moskova) Antlaşması'nın uluslararası geçerliliği, 22 Eylül 1921 günü başladı (Gürün, 2010: 63).

Sakarya'da kazanılan zaferi takiben, Kazım Karabekir başkanlığındaki heyet ve Sovyet Rusya temsilcisi olarak Rus büyükelçisi ile Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri temsilcileri Kars'ta düzenlenen konferansta buluştular. Bu görüşmeler sonucunda, Türkiye Hükümeti ile bahsi geçen üç Sovyet cumhuriyeti arasında bir barış ve dostluk antlaşması olan Kars Antlaşması imzalandı (13 Ekim 1921). Hükümlerinin, Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması ile yakın olduğu bu antlaşma sayesinde Türkiye Doğu hudutları tayin edilmiş oldu. Ayrıca Türkiye'ye Sovyet Rusya'dan gelen yardımların önünün açılması sağlandı (Oran, 2015: 165).

Eylül 1922 itibarıyla, gerçekleşeceği artık açıkça görülen galibiyeti takiben, arzu edilen barışın hangi yöntemle elde edileceği üzerine tartışmalar başladı. Savaşın ardından gerçekleşmesi beklenen barış konferanslarında, Türkiye'yi temsil için Ankara'nın mı

yoksa İstanbul'un mu bulunacağı konusu önemli bir problem teşkil ediyordu. İtilaf bloğuna taraf olan devletler, Rusya'nın ve SSCB mensubu devletlerin, yukarıda kısaca bahsedilmiş olan antlaşmalar aracılığı ile zaten kendisiyle savaşmadıkları Türkiye arasında, olan ve olası bütün sorunlar üzerinde çoktan uzlaşmaya varıldığı argümanı ile yapılacak Lozan Barış Konferansı'na katılmamasını istiyordu. Nitekim Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler İsviçre'ye davet edilmedi.

İlgili konferansın en önemli gündemlerinden birini teşkil eden Boğazlar sorunu, İtilaf bloğunun bu arzusunun gerçekleşmemesi adına son derece mühim bir sorundu. Daha önce bahsedilen Dostluk ve Barış (Moskova) Antlaşması hükümleri gereği, Boğazlar üzerinde alınacak herhangi bir statü kararının, Karadeniz'de kıyası olan devletler tarafından, ortak olarak belirlenmesi gerekliydi. Bu antlaşma sebebiyle, Boğazlar'ın statüsünün belirlenmesi konusunda herhangi bir söz söyleme yetkisinin kendilerine tanınmadığı İtilaf Devletleri, bu yetkiyi elde etmek istiyorlar ve bir yandan da Sovyet Rusya'nın statü belirlenmesi konusunda hiçbir şekilde etki ve yetkisinin olmasına rıza göstermiyorlardı. Diğer taraftan, bu antlaşmanın hükümlerinin bağlayıcılığı konusunu Türkiye temsilcilerine sıklıkla hatırlatan Sovyet hükümeti, kendisinin taraf olmadığı hiçbir oluşumun kendi nezdinde hiçbir geçerliliğinin olmayacağını savunuyordu.

Nihayetinde gündemin teşkil ettiği önem sebebiyle, SSCB temsilcileri konferansa, yalnızca ilk gün ile Boğazlar'ın statüsü üzerine görüşmeler yapıldığı sıralarda, kısıtlı katılım gösterdi. Ancak İngiltere ile SSCB'nin bu konuda herhangi bir ortak kararda ikna olması mümkün görünmüyordu; çünkü her iki aktörün Boğazlar'a yönelik stratejik tutumları birbirine kıyasla son derece farklıydı. Her iki uluslararası aktörün bahsi geçen gündemden iki yüzyıl evvelki Boğazlar üzerine plan ve arzuları, halihazırdaki plan ve arzuları ile karşıt haldeydi; zira önceki dönemde savaş gemilerinin geçiş serbestisini Türkiye'den talep eden Rusya şimdi bu gemilerin geçişinin kesinlikle yasak olmasını istiyordu. Bu isteğin altında yatan sebep, İhtilal'de, kendisine ait deniz kuvvetlerinin önemli bir bölümünü kaybetmiş olması idi. Buna karşılık 19. yüzyılda savaş gemilerinin buradan geçişine Türklerin izin vermemesini isteyen İngiltere, bu sefer bu gemilerin Boğazlar'dan geçişinin serbest olmasını talep etmekteydi. Yapılan yoğun müzakereler sonucunda, 1 Şubat 1923 günü Boğazlar sorununda ortak bir çözüm önerisi üzerinde uzlaşma sağlandı.

Alınan karar doğrultusunda, başkanının Türk olduğu uluslararası bir komisyon tarafından denetlenmesi suretiyle, kıyıdaş olmayan devletlerin donanmalarının Boğazlar'dan geçişi kısıtlandı ve çevresindeki çeşitli bölgelerin askersizleştirilmesi kabul edildi (Hale, 2003: 46-47).

3.2. İkinci Dünya Savaşı Öncesinde İlişkiler

Lozan Barış Antlaşması'nı takiben, iki ülke arasında ortaya çıkan en kayda değer diplomatik girişimlerden biri, 17 Aralık 1925 tarihli Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'dır. İmzacıların her iki devletin dışişleri bakanları olduğu bu antlaşma, uluslararası arenada henüz İtilaf bloğuna mensup devletlerce tanınırlığı istediği seviyeye gelememiş Türkiye'nin SSCB'yi müttefik olarak görme ve bu ittifakı sürdürülebilir kılma adına atmış olduğu önemli bir adımdı. Esasen Türkiye'yle benzer bir itibarsızlıkla ilgili sıkıntılar yaşamakta olan SSCB, Batı Avrupa'da barışı muhafaza etmek amacıyla İsviçre'de imzalanan Locarno Antlaşması sebebiyle Almanya'nın Batı bloğuna yaklaşmasına yol açmasından endişe ederek Türkiye'yle yukarıda bahsedilen antlaşmanın imzalanmasını istemişti (Oran, 2015: 315).

Antlaşma gereği, Locarno'nun yarattığı etki ile kendisine Batılı devletlerin saldırmasından endişe eden SSCB, olası bir saldırı durumunda Türkiye'nin; Türkiye'ye yapılacak bir saldırı durumunda da kendisinin savaşın dışında, tarafsızlık statüsünde kalmasını istemekteydi. Antlaşmanın geçerliliğinin nihai tarihi üzerine iki tarafın ortak kararı doğrultusunda netleştirilmesine ve şayet ilgili tarih üzerine herhangi bir girişim yapılmaz ise antlaşmanın otomatik olarak 1 yıl daha uzatılmış kabul edilmesine karar verildi. Antlaşma geçerlilik süresi, iki taraf arasında yapılan görüşmeler neticesinde 4 seneyi kapsamış ve bu süreçte iki tarafın diplomatik bağları pozitif yönde ivme kazanmıştır. SSCB, Türkiye'nin uluslararası arenada kendisini kabul ettirmesi adına son derece önemli bir adım atarak Milletler Cemiyeti Silahsızlanma Konferansı'na Türkiye'nin katılımını sağlamış; buna ek olarak, Kellogg-Briand Paketi ile Litvinov Protokolü'nde iki devletin ortak çıkarları beraberce gözetilmiştir (Gürün, 2010: 113).

Türkiye tarafından Rusya Federatif Cumhuriyeti'ne gönderilmiş olan ilk Türk büyükelçisi olarak da bilinen dönemin hariciye nâzırı olan Tevfik Rüştü Aras, 1930 tarihli

Moskova ziyaretinde, 1925'te imzalanmış ve 4 senelik geçerliliği üzerinde uzlaşmış olan antlaşmanın 5 sene daha geçerliliğinin muhafaza edilmesi ile donanma güçlerinin kısıtlandırılması üzerine iki adet protokol imzaladı. İki sene sonra Moskova'yı ziyaret eden İsmet İnönü'nün girişimleriyle, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üyeliği konusunda SSCB'den diplomatik destek sağlanması ve cemiyete kesin üyeliğin ziyaretin gerçekleşmesinden yalnızca 3 ay sonra elde edilmesi başarılmıştır. Uluslararası arenadaki statükonun değişmeye başlaması ve artan tanınırlığı ve statüsel itibarı vesilesiyle Boğazlar üzerinde tam ve kesin hâkimiyet elde etmek üzere Türkiye, bu konu üzerine yeniden eğilmiş, İtalya'nın Habeşistan'ı işgali sonucunda, 1935 itibarıyla kendisini daha fazla dinlenilir hale getirmeyi sağlamıştır (Hale, 2003: 52).

Türkiye, Boğazlar üzerindeki mutlak hâkimiyeti sağlamak adına ilk adım olarak Lozan Barış Antlaşması bünyesinde doğrudan Boğazlar'a ilişkin imzalanmış olan protokole imzacı devletlerin tümüne bir nota göndermiştir. Konuyu yeniden değerlendirmek için daha önce de belirtilmiş olduğu üzere, Lozan'da alınmış kararlardan memnuniyetsizliğini açıkça beyan etmiş SSCB'nin fikri desteği elde edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin Boğazlar konusundaki çözüm önerisi, devletlere ait donanmaların geçiş serbestisinin Karadeniz'e kıyıdaş olup olmamasına bağlı olarak şekillendirilmesi üzerineydi. SSCB'ye göre kıyıdaş devlet donanmalarına geçiş serbestisi verilmeliyken, kıyıdaş olmayan devlet donanmalarının Boğazlar'dan geçişinin mümkün olmaması gerekiyordu. Buna ek olarak, Türkiye'nin arzu ettiği üzere, her iki yakası da Lozan hükümleri gereği silahsızlandırılmış olan Boğazlar'ın yeniden silahlandırılmasına sıcak bakan SSCB, gerekli ateşli mühimmatı kendilerinin vermesini teklif etti. Boğazlar sorununu yeniden değerlendirmek üzere notada belirtilen davete icabet etmiş diğer aktörlerin karşı çıktığı bu teklifin ardından, İtalya haricindeki tüm katılımcıların üzerinde uzlaşmaya vardığı bir metin imzalandı. Literatüre Montrö Boğazlar Sözleşmesi (22 Temmuz 1936) olarak geçen ilgili metne bağlı olarak, Boğazlar bir ay içinde yeniden silahlandırıldı.

SSCB, tıpkı Lozan Boğazlar Sözleşmesi gibi Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin maddelerinden de tatmin olmayarak, Türkiye ve SSCB'nin yalnızca ikisini kapsayan bir ittifak protokolü imzalaması teklifinde bulundu. Buradaki teklifin altında yatan esas amaç, silahlandırılmaya başlanan Boğazlar'da konuşlandırılacak askerleri hangi devletin

belirleyeceği konusunda kendisinin de bağlayıcı bir söz hakkı elde etmekte; zira Moskova'ya göre bu silahlandırma girişimi diğer devletlerce değil direkt olarak SSCB tarafından yapılmalıydı. Bu döneme değin iki taraf arasında yakalanmış olan olumlu diplomatik ivmeyi sektiren gelişme, bu süre zarfında ortaya çıktı: Kendisine deniz yoluyla yapılacak herhangi bir olası saldırıda, Türkiye'nin Karadeniz geçişini, SSCB'ye karşı savaş açan devletlerin donanmalarına kesinlikle kapatmasını isteyen SSCB'nin önerisi, Türkiye tarafından İngiltere Hükümeti'ne bildirildi (Sönmezoğlu, 2015: 340).

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin, Türkiye ile SSCB arasında SSCB'nin arzuladığı ikili ittifak gibi herhangi bir bağlayıcı anlaşma durumunda fes olunmuş sayılacağı İngiltere tarafından duyuruldu. İngilizlerin bu beyanının bahane edilerek, SSCB'nin Türkiye ile yapmak istediği herhangi bir ikili ittifak ihtimalinin Türkiye tarafından artık değerlendirilmeyeceği gerçeği iki devlet arasında soğukluğun girmesine sebep oldu (Gürün, 2010: 151).

Montrö görüşme sürecinde Türkiye-İngiltere yakınlaşması oluşmuştu. Türkiye, İngiltere ve Fransa ile olan bağın Sovyetler Birliği ile de oluşmasını ümit etmekteydi. İsmet İnönü savaşın çıkmasını tahmin etmekle beraber yaptığı açıklamalar doğrultusunda, Türkiye'nin güvenliği İtalya ve Almanya tarafından tehdit edilebileceğini bunu önlemeye ise batılı müttefiklerle beraber Sovyetler Birliğinin de içinde olmasını umduğu gruba dâhil olmayı hesap etmekteydi. Bu eksende Türkiye-İngiltere ortak deklarasyonunu 12 Mayıs 1939 tarihinde, 23 Haziran 1939 da ise Fransızlarla imzalamıştır. Bu deklarasyondaki kararlarda Balkanların güvenliği konusunda sorumluluk alınmamıştı, Akdeniz'de çıkacak savaş halinde ise devletler birbiriyle yardımlaşacaktı (Koçak, 1996a: 237-256).

23 Ağustos 1939'da SSCB ve Almanya'nın Saldırmazlık anlaşması Türkiye'nin hem batılı müttefiklerle hem de Sovyetler birliği ile kurmaya çalıştığı ilişkiyi derinden etkilemiş. Buna rağmen Ankara, Moskova ile ilişkisini kesmemiştir. 26 Eylül 1939'da başlayan yeni bir görüşmede Dışişleri Bakanı Saraçoğlu Akdeniz ve Balkanların güvenliğini içeren teklifini batılı devletlerle yaptığı görüşmelerdeki gibi Dışişleri Bakanı Molotov'a iletmişti. Molotov bu teklife karşılık Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerinin boğazdan geçmesinin önlenmesi ve Moskova'yı Berlin'le karşı karşıya

getirecek bir hamlenin olmaması koşulunu sunar. Görüşmeler Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop'un gelmesiyle kesilir. Molotov tekrar Saraçoğlu ile görüşme sürecine başladığında ise boğazların ortak korunması gerektiğini, Bulgaristan ve Romanya'dan toprak taleplerine karşı Türkiye'nin taraf olmaması istenir. Ayrıca İngiltere ve Fransa'nın garantörlüğündeki Romanya ve Yunanistan'a savaş açılması halinde Türkiye'den yardım alacakları maddesinin çıkarılmasını ve üçlü ittifakın savaş sırasında devre dışı kalmasını istemektedir. Bunun üzerine Ankara teklifini geri çekerek Moskova'nın düşüncesini kabul etmedi (Koçak, 1996a: 267-269).

İki devlet arasında sağlanmaya çalışılan yardımlaşma anlaşması istenildiği gibi neticelenmeyerek 16 Ekim 1939 itibarıyla resmen başarısız oldu. Bu başarısız görüşme girişimleri ve Türkiye'nin dünya savaşında tarafsızlık statüsünde bulunması özünde SSCB'nin lehine olan gelişmelerdi; zira Türkiye herhangi bir savaşa taraf olmadığı müddetçe o savaşa taraf diğer devletlere ait donanmaların Boğazlar'dan geçişine izin vermeyeceğini Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde açıkça beyan etmişti (Oran, 2015: 321).

Ankara ve Moskova arasında dışişleri bakanları düzeyinde yapılan görüşme sonuçsuz kalınca İngiltere, Fransa ve Türkiye'nin yer aldığı üçlü ittifak antlaşması 19 Ekim 1939 tarihinde imzalanır. Bu durumda dahi Türkiye Moskova ile savaşa girmek adına özen göstermektedir (Koçak, 1996a: 271).

Özetle, Kuvâ-yı Milliye dönemi itibarıyla uluslararası arenada işgalci Batı devletlerinin karşısında kendilerine bir yer edinmeye çalışan iki devletin, birbirleriyle kurduğu ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte, tarafların ortak hareket etmesine dönüştü. Bu ortak amaç birliği İkinci Dünya Savaşı öncesinde her iki tarafın siyasi hedeflerinin değişmesiyle yön değişikliğine uğradı (Sander, 2013: 252).

3.3. İkinci Dünya Savaşı'nda İlişkiler

Almanya ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında imzalanan Saldırmazlık Paktı (23 Ağustos 1939), Almanya'nın yayılmacı politika izlemesinin önünü açtı. İlk iş olarak Polonya'yı işgal eden Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına yol açan fitili de ateşlemiş oldu. İşgal edilen Polonya toprakları bahsi geçen pakttaki gizli bir hükme göre pakta taraf iki devlet arasında paylaşılacaktı. Polonya Batı

yönünde Almanya'ya karşı mücadelesini sürdürürken, Sovyet güçlerinin de Doğu yönünden saldırısına uğradı. Mücadeleye karşı direnişini sürdüremeyen Polonya, gerçekten de iki devlet arasında bölüştü. Estonya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyet ilan edilmesini takiben SSCB'nin Finlandiya saldırısı başlamış ve 1940'ta işgali gerçekleşmiştir.

Savaşın başlangıç yıllarında müttefik kuvvetler olan Almanya ve SSCB, savaşın iki yıl içinde seyir değişikliğine uğradı; zira Almanya bir yandan SSCB'yi işgal etmek adına, tarihe Barbarossa Harekâtı olarak geçecek olan savaşın hazırlıklarına girişmişti. Başarılı bir taktik olarak Adolf Hitler ile Moskova arasında imzalanmış 1939 tarihli anlaşma, Almanya'yı Müttefik Devletlerle savaşını sürdürürken Doğu yönünden zor durumda bırakmaktan koruyacaktı. İngiliz güçlerinin Afrika topraklarından çekilmeye başlaması ve Almanya'nın kuvvetlerini Batı'ya yönlendirmesini zorunlu kılan baskının yavaş yavaş azalması Almanya ve SSCB arasındaki gerginliğin başlamasına giden yolu açacaktı. Buna karşılık, savaşın gidişatını kökünden etkileyen Sovyet kuvvetleri ile Mihver güçlerini karşı karşıya getiren Stalingrad Muharebesi (23 Ağustos 1942 – 2 Şubat 1943) ile Amerika Birleşik Devletleri'nin Müttefik Devletler bloğuna dâhil olmasının etkileriyle, savaşın galibi Müttefik Devletler olmuştur. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda temel olarak izlediği tarafsız devlet statüsü, Lozan Barış Antlaşması aracılığıyla henüz kazanılmış olan toprak bütünlüğünün bozulmamasını sağlamak adına önemli bir politikaydı. Değişen konjonktürle uyum içinde kalarak Türkiye, bir yandan İngiltere ve Fransa ile imzalanan antlaşmalar doğrultusunda hareket etmek, diğer yandan da SSCB ve Almanya ile karşı karşıya gelmesine sebep olmayacak bir ilişki inşa etmek arzusundaydı (Hale, 2003: 59).

Bu doğrultuda Türkiye müttefik devletler İngiltere ve Fransa'nın savaşı sonlandırmak adına Bakü Planı çerçevesinde Almanya'ya başta petrol olmak üzere, lojistik destek sağlamakta olan SSCB'nin Bakü bölgesi ve Romanya'nın Ploesti bölgesinde hava saldırısı gerçekleştirmek düşüncesiyle Türkiye'deki hava sahalarını kullanmak durumundaydı. Bu düşüncüyü Fransa'nın Ankara büyükelçisi Massigli, Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'na söylemiş, Saraçoğlu ise konuyu muğlâk bir cevap ile geçiştirmiştir. Türkiye için SSCB ile yaptığı tarafsızlık ve saldırmazlık antlaşması önemliydi. Türkiye'den SSCB'ye karşı menfi durum olması savaş anlamına gelmekte, bu

konuda Türkiye ise SSCB ile karşı karşıya gelmekten hep imtina etmektedir (Koçak, 1996a: 291-294).

1940 yılının Kasım ayında SSCB ve Almanya görüşmesinde Molotov, Karadeniz de imtiyaz tanınmasını, boğazlardan üs verilerek, Akdeniz'e daha kolay inebilmeyi, Bulgaristan isteği ayrıca Kafkasya'nın güneyinin Sovyet nüfusu olarak tanınmasını istemekte, Berlin ise balkanlar ve boğazlar konusunu olmasa da Kafkasya'nın güneyi meselesini kabul etmekteydi. Bu görüşme iki ülke arasındaki ilişki de soğuk rüzgârların esmesine neden olmuştur (Koçak, 1996a: 317-318).

Müttefik devletlere katılan Sovyetler Birliği ile Türkiye ilişkisi İngiltere'nin desteğiyle başlar. 25 Mart 1941 yılında ortak bir bildiri ile de açıklanır. Bildiriye göre iki ülkeden biri saldırıya uğrarsa diğeri tarafsız kalacaktı. Bu bildiriden sonra Türkiye'nin Sovyetler Birliği tedirginliğinden dolayı savaşa katılmama gerekçesini ortadan kaldırmış oluyordu (Koçak, 1996a: 545).

İkinci Dünya Savaşı başlangıcında, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne karşı en tehditkâr yaklaşımların Almanya'dan gelmesi beklenirken, savaşın bitmesine yakın bu tehdidin aslında Sovyetler Birliği'nden geldiği görüldü. Doğu Cephesi'nde gerçekleşen ve tarihin en kanlı savaşlarından biri olan Stalingrad Savaşı, bu dönemde tehdiye taraf olan iki devletin kurduğu diplomatik ilişkiyi temelden etkiledi. Barbarossa Harekâtı'nın başlangıcından itibaren Türkiye'ye yönelik soğuk tutumunu değiştirmeye başlayan Sovyetler Birliği, Stalingrad Kuşatmasını püskürtmesini takiben iki devlet arası ilişkilerin bir kez daha 1941 yılındaki seviyeye döndürecek politikalara yöneldi.

Bu zafer sonrası Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilgili çekinceleri kuvvetlenmiş ayrıca askeri anlamdaki yetersiz donanımı da buna eklenince savaştan uzak durmaya çalışmıştır. İngiltere Dışişleri Bakanı Eden ne kadar boğazlardan gelecek tehdit konusunda ABD ve İngiltere'nin, Sovyetler Birliğinin karşısında yer alacaklarının güvencesini verse de Sovyetler Birliğinin her defasında Türkiye'nin savaşa girmesi gerektiğini belirtmesi, Türkiye açısından ise bu hamle savaşa çekilen ordunun yıpratılacağı değerlendirilmesi yapılmaktaydı (Koçak, 1996b: 155-156).

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ereceği iyice belli olmaya başladığı dönemde, Türkiye'nin İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri ile kurmuş olduğu olumlu ilişkileri SSCB ile de kurma çabaları ortaya çıktı. Bu çabalardan ilki, Türkiye Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ile Rus Büyükelçi Serguei Vinogradov'a Balkanlar sorununun çözümünü karşılıklı diyalog halinde kararlaştırmak arzusunu beyan etmesidir (22 Mayıs 1944). Türkiye'nin Almanya ile diplomatik ilişkilerini tamamıyla askıya alması ve Almanya karşısında savaşa girmesi önkoşulları Türkiye tarafından sağlanmadığı müddetçe ilgili girişimin başarıya ulaşmasının mümkün olmadığı, SSCB tarafından açıkça belirtildi (Girgin, 2014: 313).

SSCB Halk Komiserleri Başkanı Stalin'in Yalta Konferansı'nda Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni gündeme getirmesi ile Boğazlar sorunu bir kez daha tartışmaya açıldı. Türkiye'nin hem savaş durumunda hem de olası bir savaş durumunda Boğazlar'dan geçişi durdurması hakkında rahatsızlık duyan SSCB, Sovyet donanmasına buradan koşulsuz geçiş hakkı verilmesini istiyordu. Stalin'in bu isteğinin, İngiliz ve Amerikan liderleri tarafından, yapılabilirliği olan bir öneri olarak değerlendirilmesi üzerine üç liderin Boğazlar konusunu yeniden gündeme alması kararı alındı. Konferansta Birleşmiş Milletler'in kurulması ile ilgili girişimlerin başlatılmasına ek olarak, 1 Mart 1945 tarihinden önce Almanya ile Japonya'nın karşısında savaşa giren devletlerin de BM'nin kurucu üyesi statüsüne sahip olmaları kabul edildi. Verilen son tarihin dolmasına 1 hafta kala, 23 Şubat 1945'te Türkiye, bahsi geçen statünün kazanılabilmesi amacıyla Almanya ile Japonya'ya savaş açtığını ilan etti (Oran, 2015: 472).

Sovyetler Birliğinin boğazların ortak savunulmasını ve boğazlardan serbest geçiş isteğini savaş sonu açıklaması olarak değil bilakis Montrö antlaşmasında da dillendirmiş olduğu bir açıklamaydı. Yine Yalta Konferansı'ndan sonra Türkiye Büyükelçisi Selim Sarper'le SSCB Dışişleri Bakanı Molotov'un yaptığı görüşmede de boğazlar konusunun günün şartlarına uygun hale getirilmesi mevzu bahis olmuştur (Koçak, 2010: 112-113).

Türkiye'nin bahsi geçen savaş ilanı ile yaptığı stratejik girişimini, ilişkilerinin seyirinin değişmesi adına yeterli bulmayan SSCB Dışişleri Bakanlığı tarafından, dönemin Türkiye Büyükelçisi Sarper'e bir nota verilerek, Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın (1925), 1935 protokolünün ilgili hükümlerine istinaden taraflarınca feshedilmiş kabul

edildiğini beyan edildi. Bahsi geçen antlaşmanın süresinin uzatılmama ve feshinin istenmesi için verilen gerekçe, “İkinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen köklü değişiklikler” idi (Hale, 2003: 100).

Bu notanın verilmesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin İkinci Dünya Savaşı süresince gerçekleşmesinden en fazla imtina ettiği gelişmelere işaret ettiği için ve bunun önüne geçmek arzusu ile SSCB’ye verilen yanıtta, iki taraf arasında yeni bir barış paktı imzalanması önerisi götürüldü. Olası bir paktın imzalanması için Sovyetler Birliği’nin yönelttiği koşullar ise oldukça sertti: Kars ile Ardahan’ın SSCB’ye verilmesi, Doğu sınırlarında çeşitli düzenlemeler, Boğazlar’da kendisine üs verilmesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi hakkında tekrar düzenleme yapılması adına görüşmelerin başlaması gibi talepler yönelten SSCB, Cumhurbaşkanı İnönü tarafından asla kabul edilmeyeceği yanıtını almıştır. “Herhangi bir bahane ile toprağı ve hakları üzerinde Türkiye’den bir şey istemek en ufak bir insaf ile izah edilemez. Biz geçen hadiseleri ve haklarımızı İngiliz İmparatorluğu milletlerine ve Birleşik Amerika milletlerine anlatabilsek, milletlerin bizi haklı bulacaklarından şüphemiz yoktur. Şerefli insanlar olarak yaşayacağız ve şerefli insanlar olarak öleceğiz” diyen İsmet İnönü’nün SSCB’ye yanıtı, Türkiye’nin bu konularda herhangi bir taviz vermeyeceğini net bir şekilde açıklamıştır (Sander, 2013: 252).

Birleşmiş Milletler Kurucu Üyesi statüsü elde etmek amacıyla yanlarında savaşa girdiğini ilan eden Türkiye üzerine görüşülmesi için, Müttefik Devletler Potsdam Konferansı’nda bir kez daha bir araya geldiler (17 Temmuz 1945). Almanya’daki hakim siyasal rejimin demokratikleşme yönünde değiştirilmesi öncelikli konu olarak ele alındığından, Türkiye üzerine görüşmeler gecikmeli olarak başladı.

İngiltere Başbakanı Winston Churchill, SSCB’nin Montrö konusundaki yeniden düzenleme önerilerine olumsuz bakmamakla birlikte, Türkiye’nin Boğazlar konusunda yaşadığı endişelerin elimine edilmesi ihtiyacına da vurgu yaptı. Kapıkule’de Sovyet askeri nüfusunun artması, toprak bütünlüğünün tartışma konusu edilmesi ve Boğazlar’dan kendisine bir askeri üssün verilmesinin SSCB tarafından talep edilmiş olmasının Türkiye’yi endişeye sürüklediğini belirten Churchill, Sovyetler Birliği temsilcilerinin bu konular üzerine bir beyanat vermesi isteğini dile getirdi. Temsilciler,

Montrö Boğazlar Sözleşmesi hükümlerinde mevcut konjonktürle paralel bir şekilde revizyona gidilmesi ve Boğazlar üzerindeki karar merciinin Türkiye ile SSCB olması gerektiğini ifade etti. Bunlara ek olarak temsilciler, kendisinin çıkarları ile ortak doğrultuda olacak şekilde, bahsi geçen iki devletin Boğazlar üzerindeki ortak egemenliğinin Karadeniz'e kıyıdaş olan devletlere yönelik düşmanca girişimleri önleyeceğini belirtti (Sander, 2013: 253).

Sovyetler Birliği'nin, Türkiye toprakları ve Boğazları üzerinde hak sahibi olma arzularının, Potsdam Konferansı'na katılan diğer aktörlerce olumlu karşılanmadı. Ancak SSCB'nin Türkiye'ye yönelik talepleri ile Türkiye'nin bahsi geçen taleplere karşılık yanıt ve tutumu üzerine görüşmesi gereken iki devletin gene bizzat SSCB ile Türkiye olduğu yönünde fikir birliğine varıldı. SSCB yönetiminin arzu ettiği diyalogun, bilhassa Boğazlar özelinde gene doğrudan Türkiye ile kurulması niyeti vardı; ancak Stalin'in diğer iki süper gücün liderlerinden aldığı dönütler neticesinde bu diyalogun istediği şekilde sonuçlanmayacağını farkına varıldı.

Görüşmeler neticesinde Üç Büyük olarak bilinen Stalin, Churchill ve Truman tarafından, Boğazlar meselesi gibi Türkiye'yi ilgilendiren konular ile ilgili olarak, doğrudan Türkiye ile görüşmeyi kararlaştırıldı. Verilen ortak karar ile paralel olarak Amerika Birleşik Devletleri, Kasım 1945 tarihinde, ABD Büyükelçisi aracılığıyla, Ankara'ya bir nota vererek Boğazlar'la alakalı önerilerini açıkladı. İlk, Potsdam Konferansı'nda Boğazlar meselesinin yeniden ele alınması hususunda üç devletin de doğrudan Türkiye ile fikir teatisi yapması konusunda fikir birliğine vardıklarını açıkladıktan sonra; hem kıyıdaş devletlerin, hem Türkiye'nin, hem de, yalnızca ticari bağlamda bütün dünya milletlerinin çıkarları doğrultusunda, uluslararası barışın inşasını mümkün kılmayı öncelik alarak Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ndeki birtakım hükümlerde çeşitli değişiklikler yapılması önerileri, bahsi geçen notada ifade edildi (Gürün, 2010: 270). Ankara, Amerika Birleşik Devletleri'nin vermiş olduğu notaya verdiği cevapta, Boğazlar konusunu görüşmek üzere bir uluslararası konferansın toplanması çağrısında bulunmuştur (Oran, 2015: 504).

3.4. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında İlişkiler

Verdiği notaya Türkiye'nin vermiş olduğu yanıtı ek olarak, Soğuk Savaş'a giden sürecin hızla yaklaşmakta olduğunu hisseden Amerika Birleşik Devletleri, 1946 yılı itibarıyla Sovyetler Birliği'nin gücünü belirli bir sınırdan tutmak amacıyla Türkiye'nin toprak bütünlüğü lehine bir tutuma yöneldi. Benzer bir şekilde İngiltere'nin de Türkiye topraklarının bütünlüğü yönünde söylemlere yönelmesi SSCB Boğazlar'daki rejim ve Türkiye'nin Doğu sınırlarının değişmesi hedefine ulaşamayacağı hükmüne vardı (Oran, 2015: 475).

Amerika Birleşik Devletleri, daha 1946 yılının başından itibaren dış politikada SSCB ile olan ilişkisini yavaş yavaş değiştirmeye başladığının ilk sinyallerini göstermeye başlamıştı. 1946 yılının Mart ayında SSCB'nin İran'dan çekilmesini istemiş ayrıca 1944 yılının Kasım ayında ölen, Türkiye'nin Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün'ün cenazesini Missouri Zırhlısıyla Türkiye'ye göndermesi diplomatik anlamda desteğini bildirmesi adına önemli bir göstergeydi (Koçak, 2012: 276-277).

Türkiye'nin toprak bütünlüğü hususunda tutum değişikliğine giden İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye üzerindeki hedeflerine ulaşmasında bir engel teşkil etmesinden ötürü rahatsızlık duyan SSCB, Türkiye üzerindeki baskısını, o topraklarda yaşayan azınlıkları kışkırtarak sağlamaya çalıştı. Türkiye'yle birlikte İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne de verdiği aynı içerikli nota ile İkinci Dünya Savaşı süresince, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile belirlenmiş hükümler çerçevesinin dışına çıkmış olduğunu, aynı süreçte Türkiye'nin Boğazlar'ı zaten optimum seviyede savunmaktan aciz davrandığı iddialarıyla bu konuda sıfırdan düzenlemeler yapılmasını talep ettiğini belirtti.

Notanın yalnızca Ankara'ya verilmemiş olması, ABD ve İngiltere'yi de konuya taraf kılması açısından Türkiye'nin lehine olmuştur. Bu gelişmeyi stratejik olarak daha iyi değerlendirebilmek adına Türkiye, notaya yanıt vermeyi ABD ve İngiltere'ye fikir danışmasından sonraya ertelemiştir. ABD yetkilileri yaptıkları incelemeler ve değerlendirmeler neticesinde, tahminen Yunanistan'ın da işgaline yol açmak kaydıyla, Türkiye topraklarına yönelik olası bir Sovyet işgalinin, Akdeniz'in ve Ortadoğu'nun

kaderini tümüyle etkileyebileceğini ve tüm konjonktürün değişmesine sebep olabileceğini belirlemiştir (Oran, 2015: 530).

Tarihe Truman Doktrini (12 Mart 1947) olarak geçecek olan konuşmayla Truman, dünyayı antikomünizm ve komünizm arasında seçim yapmaya ve iki taraftan birine dâhil olmayan devletleri bertaraf etmeye zorlayacak kötü bir dönemin beklediğini söyledi. ABD Başkanı, Komünist ideolojinin egemenliği altına girmesi riskiyle mücadele ettiğini belirttiği Türkiye ve Yunanistan'ın bu riskten korunması için devletin bahsi geçen iki devlete maddi destek ve asker gücü desteği yapacağını ilan etti. Bu konuşmanın Türkiye'deki tesiri oldukça olumlu oldu. Ankara'ya gelen Amerikalı diplomatlar ile yapılan görüşmeler doğrultusunda, Truman'ın destek önerisinin Türkiye tarafından kabul edildiği ilan edildi (Oran, 2015: 533).

Küresel sistemi büyük etkisi altına alacak Doğu ve Batı bloklaşmasına yol açan gelişmelerin ilki Truman Doktrini'dir. Bu doktrin ile Balkanlar coğrafyasındaki değişen dengeler de daha belirgin şekilde görülmeye başlandı. Amerika Birleşik Devletleri ile ittifakını bu vesileyle geliştiren Türkiye, özellikle de Sovyetler'in Ortadoğu toprakları üzerindeki politikalarının etkisi ile diplomatik stratejilerini Batı merkeziyle yürütmeye başladı (Oran, 2015: 258). Amerika Birleşik Devletleri, Portekiz, İzlanda, Danimarka, Kanada ve İtalya yaklaşan Komünizm tehdidini püskürtmek amacıyla Kuzey Atlantik Antlaşması'nı (imza: 4 Nisan 1949; yürürlüğe girme: 24 Ağustos 1949) yürürlüğe koydu.

Bu antlaşma NATO'nun kuruluşunu teşkil eder. Artık Sovyetler Birliği liderliğindeki Doğu Bloğu'nun karşısında resmi olarak bir Batı Bloğu kurulmuştu. Dolayısıyla, Soğuk Savaş'ı başlatan ikinci gelişme olarak Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (KAAÖ; NATO) kurulması sayılabilir. Truman'ın çağrısı ile başlayan ve Marshall Yardımı olarak bilinen ABD temelli yardımlara rağmen, son dünya savaşındaki tarafsızlık politikasından ötürü Türkiye olası bir kriz anında uluslararası camia tarafından yalnız bırakılmaktan korkuyordu. Böyle bir gelişme yaşanmaması adına Türkiye'nin amacı KAAÖ'ye üye olmaktı. Bahsi geçen üyeliği elde etmek adına eline geçen fırsatı değerlendiren Türkiye, Kore'ye asker göndermeye karar verdi. Türk askerinin Kore Savaşı'ndaki başarısından etkilenen Amerika Birleşik Devletleri'nin 1951'deki önerisiyle Türkiye, 18 Şubat 1952'de resmen KAAÖ üyesi oldu (Sander, 2013: 265).

Aslında ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'ın KAAÖ'ye üyeliğini önermesinin altında yatan sebep, Doğu Bloğu tarafından gerçekleştirilmesi olasılığı yüksek olan bir nükleer atılımda güçsüz duruma düşmemek ve bu amaçla Sovyetler Birliği'ne coğrafi olarak yakın olan topraklarda hava üssü elde etmek idi. Türkiye'nin KAAÖ üyeliğinden bir sene sonra Stalin'in hayatını kaybetmesi SSCB ile Türkiye arasındaki ilişkiyi temelden etkiledi; zira bu andan itibaren iki devlet arasındaki soğukluk yavaş yavaş azalmaya başladı. Stalin'in ölümünden sadece iki ay sonra Türkiye'ye SSCB'den verilen nota ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'den talep ettiği bütün ayrıcalıklardan vazgeçildiği belirtiliyordu. Bahsi geçen nota, SSCB'nin Türkiye'yi dostu olarak görmek arzusunu vurgularken, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne zarar verecek herhangi bir talebinin olmadığını açıklıyordu. Ayrıca SSCB, Boğazlar rejimi hakkındaki daha önceki beklentilerini revize ettiğini söylüyordu. Bu nota her ne kadar olumlu olarak yorumlanmaya açıksa da Ankara bu notanın istenmeyen sonuçlara da yol açabileceğinin farkındaydı (Hale, 2003: 123).

Nota, yakın zamanda Türkiye'nin diplomatik bağlamda yüzünü çevirmiş olduğu Batı'nın desteğini yitirmesi ihtimalini doğuruyordu. Ankara'dan verilen yanıtta Boğazlar rejiminin halen Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde yer alan maddelere bağlı olduğu yeniden dile getiriliyor, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tanıyan SSCB'nin bu tutumunun memnuniyetle karşılandığı bildiriliyordu. Kısa süre önce askıya alınmasına neredeyse kesin gözüyle bakılan ve kopma noktasına gelen iki devlet arası ilişkilerin normalizasyon sürecini başlatan gelişme, SSCB'nin vermiş olduğu bu notadır. Buna karşılık, Türkiye ile ilişkilerini düzeltme çabasını 1960'lı yıllara kadar devam ettirecek olan SSCB, Türkiye'nin bu notaya verdiği cevabı yeterli bulmasa da olumlu bir adım olarak nitelendirmiştir.

3.5. Stalin Sonrası İkili İlişkiler

Türkiye ile ABD, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Bakanlar Toplantısı'nda Yunanistan ile Türkiye'nin KAAÖ'ye üyeliğini önermesinin asıl amacı doğrultusunda, ABD 15 balistik füzenin Türkiye'ye yerleştirilmesi konusunda Ankara ile ortak karar vardı. 1960'ta Türkiye'de konuşlandırılan füzelerin ateşleme mekanizması iki sene sonrasına tekabül eder. Balistik füzelerin ülkesine yerleştirilmesine izin veren Türkiye ile

bir kez daha ilişkileri gerilen Sovyetler Birliği'nin Komünist Parti lideri Nikita Kruşçev, 1962 yılında Bulgaristan'a geldi. Bu ziyaret ABD'nin Türkiye topraklarına balistik füze başlıklarını yerleştirmesinin bir karşılığının olacağına dair gözdağı vermek amacı taşıyordu. Nitekim bahsi geçen karşılık gecikmeyerek Sovyetler Birliği'ne ait balistik füzelerin Küba'ya konuşlandırılması kararlaştırıldı (Oran, 2015: 516).

Küba'ya Sovyet füzelerinin yerleştirilmesi iki süper gücü karşı karşıya getirdi ve bu kriz dolaylı yoldan Türkiye'nin de etkilenmesine yol açtı; zira SSCB'nin Amerika Küba'daki füzelerini kaldırmasını isteyen ABD'ye koşul olarak sunduğu çözüm kendi füzelerinin de Türkiye'den kaldırması idi. Türkiye'deki balistik füzelerin saldırı değil müdafaa olduğunu savunan ABD'ye göre Küba'daki Sovyet füzeleri doğrudan saldırı gayesiyle buldukları yere konuşlandırılmıştı (Oran, 2015: 682).

1962 sonbaharında Sovyetler Birliği Türkiye'de konuşlandırılmış Amerikan füzelerinin geri çekilmesi ve kendisinde mevcut olmayan Türkiye topraklarını işgal etme hedefiyle benzer doğrultuda ABD'nin de Küba'yı işgal etmeyeceğini beyan etmesi isteklerini ABD'ye ilettili. İki devlet arasında gerçekleşen görüşmeler sonucunda, Amerikan füzelerinin Türkiye'den geri çekilmesi, Küba'daki Sovyet füzelerinin çekilmesi önkoşulu ile kabul edildi (Oran, 2015: 683).

Bu dönemlerde patlak veren Kıbrıs meselesi hakkında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Lyndon Johnson Başbakan İsmet İnönü'ye yazdığı mektup ile Türkiye'ye yönelik herhangi bir olası Sovyetler saldırısında Türkiye'nin yalnız bırakılacağını ifade etti. Johnson mektubunun ve füzeler konusunda çıkan krizin etkileri ile dış politikasında değişiklik yapması gerektiğini düşünen Türkiye, ABD eksenli hale getirdiği stratejisi üzerinde revizyona gitme kararı aldı; çünkü füzeler konusunda ABD'nin yürüttüğu strateji, Türkiye güvenliğinden ziyade, Türkiye'nin mevcut durumdan daha zor bir duruma düşmesi olasılığına rağmen kendi çıkarları doğrultusunda idi. Revizyon kararı doğrultusunda Türkiye'nin ilişkilerini yakınlaştırmak üzere girişimlerde bulunacağı devlet SSCB oldu (Hale, 2003: 138-139).

1965'ten, Sovyetler Birliği'nin 1979'da Afganistan'ı işgal etmesine kadarki süreçte, Türkiye ile SSCB ilişkileri kademe kademe iş birliği kurulması Şeklinde tezahür etti (Girgin, 2014: 360).

İki devlet arasında 1967 yılında imzalanan Ekonomik-Teknolojik İş Birliği Anlaşması ile kurulan ortaklık, Sovyetler Birliği'nden alınan maddi ve teknik destekler sayesinde Aliağa Petrol Rafinerisi, Seydişehir Alüminyum Fabrikası, İşkenderun Demir elik Fabrikası gibi fabrikaların kurulması ile sonuçlanan iki ayrı anlaşma ile perçinlenmiş oldu. Daha sonra, Yüksek Sovyet Prezidyum Başkanı görevindeki Nikolay Podgorni Türkiye'yi ziyaret ederek "İyi Komşuluk İlkeleri Bildirisi" isimli bir bildiri imzaladı (1972). Kıbrıs'ta yaşayan Türkler ve Rumlar arasındaki siyasi karmaşa SSCB Türkiye ilişkisini önemli ölçüde etkilemedi; çünkü Kıbrıs Barış Harekâtı süresince SSCB temkinli davranmayı tercih ederek sorunun çözümünün uluslararası bir diyalog ortamında belirlenmesini önerdi. Dönemin başbakanı Bülent Ecevit'in 1978 SSCB ziyaretinde "İyi Komşuluk ve Dostça İş Birliği Bildirisi" imzalandı (Oran, 2015: 780).

Bildiriden hemen sonra Kıbrıs Barış Harekâtı'nın bahane edilerek ABD tarafından Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu kaldırılarak Amerikan sleri bir kez daha açıldı. Kısa süre sonra da Afganistan Sovyet kuvvetlerince işgal edildi (1979). ABD'nin tutumları neticesinde politik stratejisini SSCB ile iş birliği yönünde değiştiren Türkiye, Afganistan'ın işgalinden sonra bir kez daha endişeye düşerek, işgal sebebiyle SSCB ile karşı karşıya gelmiş olan ABD ile iş birliğine yönelme kararı aldı (Girgin, 2014: 365).

1980'lerde SSCB ile Türkiye arasında ortaya çıkan en önemli gelişmelerden biri doğalgaz anlaşmasının imzalanmasıdır (18 Eylül 1984). Bu anlaşmayla SSCB-Türkiye ilişkileri özellikle ekonomik açıdan bir sıçrama yaşamış oldu; çünkü Türkiye'nin kullandığı enerji araçlarına bir yenisini eklenirken bir yandan da Türkiye'nin SSCB'ye ihracı ekonomisine olumlu katkıda bulundu. Soğuk Savaş'ın sona ermesine yakın dönemlerde, bahsi geçen ekonomik gelişmelere ek olarak, SSCB'nin değiştirdiği politika doğrultusunda geliştirilen "Yeni Düşünce" tutumu ile iki devletin karşılıklı yarar ilişkisi kurması siyasi zemini de etkiledi. İlgili dönem, FIR (Uçuş Bilgi Bölgesi, *Flight Information Region*) meselesinin çözüme kavuşturulduğu ve Karadeniz Ekonomik İş Birliği zerine görüşmelerin başlatıldığı dönemdir (Oran, 2015: 785).

3.6. Soğuk Savaş'tan Sonraki İlişkiler

1990'lara bakıldığında iki ülke arası ilişkiler adına en önemli gelişmelerden biri, Sovyetler Birliği'nin çöküşüdür. Böylelikle daha önce Sovyetler Birliği'ne mensup olup artık bağımsız devlet statüsüne sahip 14 yeni devlet uluslararası arenadaki yerlerini almış, ayrıca SSCB'nin mirasını sürdüren Rusya Federasyonu kurulmuştur. Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından önce Türkiye ve SSCB arasında iyi komşuluk ve iş birliği üzerine anlaşmalar imzalanmıştı.

Rusya Federasyonu ile Türkiye, birincisinin Sovyetler Birliği döneminde uzaybilim ve savunma sanayii üzerine ciddi yatırımlar yapmasına karşılık hizmet ve tüketim sektöründe yeterli altyapıya sahip olmamasını telafi etmek amacıyla dâhil olduğu Karadeniz Ekonomik İş Birliği Projesi üzerine yapılan görüşmelerle ilk kez resmi ilişki kurmuş oldu. Federasyon Başkanı Yeltsin, 1992'de geldiği Türkiye'den Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü'nü kuran bildiriye (KEİÖ) imzalayarak ayrıldı (Büyükkıncı, 2014: 685).

1992 Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında imzalanan anlaşmalara tanıklık edilen bir sene oldu. "Türkiye Rusya Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Antlaşma", 1992'de Demirel Moskova'yı ziyaret ettiği süre içinde iki tarafça imzalandı ve antlaşmanın TBMM tarafından kabul edildiğine ilişkin Resmi Gazete ilanı 10 Aralık 1993'te yayımlandı. Bahsi geçen antlaşmanın yürürlüğe girmesi 1994 yılının Temmuz ayına tekabül eder. Antlaşma 1991'de Turgut Özal ile Mihail Gorbaçov arasında imzalanmış olan "Dostluk, İyi Komşuluk ve İş Birliği Antlaşması"nın temel alır. Ancak bu sene aynı zamanda, iki devlet arasında kurulan olumlu ilişkiler ve iş birliğinin bir defa daha sekteye uğradığı senedir. Bunun nedenleri arasında Rusya'nın milliyetçi politikaları ve baskıcı tutumlara yönelmeleri sayılabilir.

Bu dönemde, ekonomik ve teknolojik çıkarlarını gözeterek Rusya'nın Batı'yla ilişkilerini belirli düzeyde tutmasına karşılık, Türkiye'ye zorlayıcı şekilde yaklaşması söz konusu olmuştur. Politika değişikliğine giderek 1993 senesinde ilan ettiği "Yeni Dış Politika Doktrini", Rusya'nın yakın çevresiyle stratejik ortaklığını öncelik konusu haline getirmesine sebep olmuştur. Bahsi geçen politika doğrultusunda, eski Sovyetler Birliği

devletleri, bilhassa Kafkasya ile Orta Asya'daki aktörlerin Rusya için ittifakı en yüksek önemi haiz kuşağı teşkil etmektedir. Bu coğrafyalarda Rusya Federasyonu'nun öncelikli olarak söz söyleme yetkisi olduğunu savunması da istenmeyen çeşitli sonuçlar yaratmıştır (Hasanoğlu, 2015).

İki devletin bölge üzerindeki çıkar ve politikaları bu anlamda birbirleriyle çatışmıştır; zira Türkiye'nin bu dönemde "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası" sloganını kullanarak Sovyetler Birliği'nden yeni ayrılmış Türki cumhuriyetlere örnek teşkil etme ve bu şekilde bölgedeki stratejik gücünü artırma çabası söz konusudur. Bu doğrultuda bağımsızlığını yeni kazanmış Kafkas ve Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile iş birliği kurmak adına diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Bölgedeki doğalgaz ile petrol yataklarının işletilerek ihracında aracılık etmek isteyen Türkiye, amacının Rusya Federasyonu ile rekabete girmekten ziyade onunla iş birliği kurmak olduğunu açıkça ifade etmiştir (Özbay, 2011: 35).

1984'te imzalanmış olan doğalgaz temelli iş birliği anlaşması, iki ülke için de oldukça önemli ekonomik sonuçlar doğuruyordu; zira Rusya'dan ithal edilen doğalgaz enerji harcamalarının %12'lik dilimine tekabül ediyordu. Buna karşılık, artan ihtiyaç doğrultusunda ithalat oranının artırılması ve bu durumun Rusya ekonomisine büyük katkıda bulunması bekleniyordu (Akgün & Aydın, 1999: 216).

Mavi Akım (GAZPROM, 2017) olarak bilinen proje ile 1997 senesinde iki devlet arasında yapılan anlaşma, Rus doğalgazının Karadeniz aracılığıyla Türkiye'ye getirilmesini mümkün kılıyordu (15 Aralık 1997). Fakat Türkiye'nin, jeostratejik açıdan son derece önemli bir bölge olan Hazar Denizi'ne yönelik alakası Rusya'nın hoşnutsuzluğuna yol açmıştır. Esasen bu hoşnutsuzluğun sebebi, Azerbaycan ve Kazakistan petrolünün Batı'ya taşınması için Amerika Birleşik Devletleri'nin destek verdiği bir proje olan Doğu Batı enerji hattı üzerine girişimlerin bu dönemde başlamış olmasıdır (Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte dünyada değişen dengeler sonucunda, ABD'ye karşı farklı denge unsurları bulma arzusuna giren Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin olumlu yönde etkilenmesi söz konusu olmuşsa da, Türki cumhuriyetler ile

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurmak istediği soydaşlık ilişkisi ile Rusya'nın eski SSCB devletleri aracılığıyla bir enerji hakimiyeti kurma politikası çatışmıştır ve bu çatışma iki devletin ilişkilerinin belirli bir düzeyde kalmasına sebep olmuştur. Türkiye'nin kurmak istediği soydaşlık ilişkisinin Rusya'nın ulusal çıkarlarıyla bağdaşmaması sonucunda iki devlet arasındaki ilişkiler gergin bir hal almıştır. Bilhassa Hazar Denizi kıyısında yoğunlaşan sorunlar, bölgeden çıkarılan petrol ve doğalgazın hangi rota izlenerek uluslararası pazara taşınacağı özelinde iki devlet ilişkilerini oldukça olumsuz etkilemiştir (Hasanoğlu, 2015: 4).

BÖLÜM 4: 24 KASIM 2015 TÜRKİYE-RUSYA KRİZİ

4.1. Krizin Başlangıcı ve Gelişimi

24 Kasım 2015 günü, bir Rus savaş uçağının Türk hava sahasını ihlalleri sonrası Türk F-16'ları tarafından düşürülmesi üzerine Rusya, Türkiye'ye yaptırımlar uygulamaya karar vermiş ve bu nedenle son yıllarda özellikle turizm ve enerji sektörlerindeki işbirlikleri ile oldukça gelişen Türkiye-Rusya ilişkileri gerilmişti. Bu olaydan aylar sonra, 2016 Haziran'ında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Rusya'ya gönderilen mektup ile ilişkiler iyileşmeye başlasa da henüz eski haline dönmemiştir. İlişkileri zarar veren son olay ise Rusya'nın Ankara Büyükelçi'si Andrey Karlov'un katıldığı bir resim sergisi etkinliği sırasında polis teşkilatındaki bir terörist tarafından suikasta uğraması olmuştur.

Rusya Devlet Başkanı Putin, uçak krizinin ardından "sırtımızdan bıçaklandık" demiş ve ilişkilerin Rusya açısından özetini yaptı ve Türkiye için alınması kararlaştırılan yaptırımları uygulamaya koydu. Bu kapsamda ilk yaptırımlar, Türk vatandaşlarının Rusya'ya vizesiz seyahat hakkını kaldırmak ve Türk ve Rus üniversiteleri arasındaki ilişkileri tamamen sonlandırmak oldu. Devamında ise Türkiye'den Rusya'ya tarım ürünü ihracatı ve Rus vatandaşlarının Türkiye'ye turizm amaçlı seyahatleri zorlaştırılmaya başlandı. Bunlara ek olarak halihazırda Rusya'da bulunan Türk iş adamları, öğrenciler ve turistler kötü muameleler ile karşılaştı. Türk hükümeti, bu süreçte soğukkanlılık çağrısı yaptı ve hava sahası ihlali yapan uçaklar için uluslararası hukukun verdiği hakları kullandıklarını belirtti. Yaşanan bu krizin ardından iki ülke arasındaki ilk buluşma, Aralık 2015'te Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu arasında AGİT toplantısı sırasında gerçekleşti. Her iki yetkili de bu görüşme sırasında uçak krizine yönelik ilk görüşlerini koruyan bir tutum sergilediler (NTV, 2015).

Aynı zamanda Türkiye, Rusya'nın Kırım'ı ilhak ettikten sonra Kırım Tatarları'na karşı uyguladığı siyasete (Dışişleri Bakanlığı, 2016) ve Suriye'de gerçekleştirilen hava saldırılarına (Dışişleri Bakanlığı, 2016) karşı endişe ve eleştirilerini belirtti.

Buna karşılık Rusya, Kırım ve Suriye konusundaki politikalarından taviz vermedi ve Türkiye'ye karşı uygulanan yaptırımların kapsamını genişletti. 29 Ocak 2016 tarihinde ise Suriye'ye hava saldırıları gerçekleştiren bir Rus savaş uçağı Türk sahasını ihlal etti ve Türkiye bu duruma sert tepki gösterdi (Dışışleri Bakanlığı, 2016).

Türkiye'deki turizm ve ticaret sektörü, Rusya'nın uyguladığı yaptırımlardan dolayı büyük zarar gördü. Türkiye'den ihraç edilen tarım ürünlerine yönelik kısıtlamalar, özellikle güney bölgelerindeki üreticileri olumsuz etkiledi. Bunun yanı sıra her yıl Türkiye'deki tatil bölgelerine akın eden milyonlarca Rus turist kısıtlamalardan dolayı Türkiye'ye gelememesi, turizm işletmelerine darbe vurdu. Bu sırada Rusya Suriye'deki saha hakimiyetini genişletmeye devam etti ve Türkiye'nin güney komşusu haline geldi, böylece ilişkilerin zedelenmesi hem iki ülke hem de bölge için oldukça maliyetli bir hale gelmiş oldu. Rusya ekonomisi de gerek Batı ülkeleri tarafından uygulanan yaptırımlar gerek de Türkiye ile ekonomik ilişkilerinden de koparılmasından dolayı negatif etkiler gördü.

Türk hükümeti, sembolik de olsa atılacak bir adımın ilişkileri düzeltmek için faydalı olacağını farkına vararak Nisan 2016 itibariyle Rusya ile ilişkileri düzeltmeyi planlamaya başladı. Bu karardan sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e mektup yazarak Rus pilotun ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirdi ve bu mektup Kremlin'in internet sitesinde yayınlandı (Kremlin.ru, 2016).

Erdoğan'ın mektupta kullandığı Rusça "izvinite" kelimesi (Akhmanova, 1977: 33), anlam olarak özürden ziyade karşı taraf için hissedilen üzüntüyü ifade ediyor olmasına rağmen, Türkiye'nin bu adımı Rusya'nın yumuşamasını sağladı. Ancak uçak krizinden bugüne geçen sürede ilişkilerin gerilmesi turizm, ticaret ve enerji alanlarında ciddi kayıplara yol açmış ve Suriye konusunda herhangi bir işbirliği ortadan kalkmıştı. Mektuptan sonra Erdoğan ile Putin arasında gerçekleştirilen telefon görüşmesinde bu alanlardaki iyileştirmeler ve Suriye konusunda atılabilecek ortak adımlar konuşuldu (NTV.ru, 2016).

Türkiye zarar gören ilişkileri onarmak için elinden geleni yapmaya kararlıyken, Rusya ilk aşamada daha temkinli yaklaştı. Rusya'nın, 15 Temmuz darbe girişimi

sırasında Türk hükümetine desteğini bildirmesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkı sağladı. Türkiye'nin birçok konuda stratejik müttefiki olan Batı ülkeleri darbe girişimi karşısında hükümete yeterli desteği göstermezken, Rusya Devlet Başkanı Putin, Erdoğan'ı arayan ilk liderlerden oldu (Kremlin.ru, 2016).

Erdoğan ve Putin, uçak krizinden sonra ilk kez 9 Ağustos'ta St. Petersburg'da bir araya geldi. Bu ziyaret aynı zamanda 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında, Erdoğan'ın yaptığı ilk yurtdışı ziyareti olma özelliğini de taşımaktaydı. Görüşme sırasında, Rusya-Türkiye arası charter uçuşların tekrar başlaması, Rusya'daki Türk öğrencilere yönelik baskıların kaldırılması, ekonomik ilişkilerinin eski haline döndürülmesi gibi iki ülke arasındaki ilişkiyi normalleştirecek adımların atılması kararlaştırıldı (Sputnik Türkiye, 2016). Bu önemli ve olumlu gelişmelerin yanı sıra, Rusya'nın Türk vatandaşlarına uyguladığı vize kararının değiştirilmesi sonraya bırakıldı ve Suriye ve Kırım konusundaki görüş ayrılıkları devam etti.

4.2. Krizin Ekonomik Yansımaları

Uçak krizinin en büyük zararı, Türkiye-Rusya arasındaki ekonomik işbirliklerinde görülmektedir. Bu olumsuz etki ilk olarak Rusya'daki Türk iş adamlarının krizden sonra maruz kaldığı kısıtlamalarla görülmüştür. Konuyla ilgili olarak Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov Dışişleri Bakanlığı'na çağırılmış ve Rusya yönetimi uyarılmıştır. Gerek Rusya İmparatorluğu, gerekse de Sovyetler Birliği döneminde, Rusya, ülkelerle yaşadığı siyasi krizleri diplomatik yöntemlerle kısa sürede çözmeyi tercih etmemiştir. Aralık 2015'te Paris'te düzenlenen BM İklim Zirvesi'nde de iki ülke yetkilileri, Rusya yönetiminin agresif tavırları dolayısıyla sorunlarını çözmek için karşılıklı görüşme imkanını olumlu yönde kullanamamıştır. 3 Aralık 2015'te Sergey Lavrov ile Mevlüt Çavuşoğlu arasında gerçekleştirilen AGİT Belgrad Zirvesi'ndeki görüşme, Rusya tarafının uzlaşmaya yaklaşmaması nedeniyle gergin ve basına kapalı bir ortamda gerçekleşmiştir. Üstelik Bakan Lavrov, Mevlüt Çavuşoğlu'ndan bekledikleri özrü duymadığını belirtip basın mensuplarının görüntü almasına izin vermeyerek amatörce bir diplomatik tavır sergilemiştir.

Uçak krizi sonrası Rus hükümetinin sergilediği tavır ve Türk iş adamları ve yatırımcılarına uyguladığı yaptırımlar, Rusya'nın sadece Türk vatandaşları için değil, bütün yatırımcılar için riskli olduğunu ortaya koymuştur çünkü Rusya'nın herhangi bir krizde karşı ülke vatandaşlarına keyfi uygulamalar yapabileceğini göstermesi yatırımcılar için güvenilir göstergeler değildir.

Tablo 1. Rusya Federasyonu Aylık İhracat Kayıt Rakamları (1000 \$)

	2014	2015	2016
Kasım	512.337,07	324.066,26	
Aralık	476.543,26	234.869,82	
Ocak		313.273,69	95.495,42
Şubat		296.232,90	138.267,77
Mart		327.017,74	129.489,88
Nisan		317.062,54	159.322,91
Mayıs		314.978,02	115.600,33
Haziran		327.487,22	125.831,85
Temmuz		281.259,35	107.917,14
Ağustos		309.651,88	150.282,00

Kaynak: (TİM, 2016)

Uçak krizi öncesindeki son yıllarda Türkiye-Rusya arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler konusunda çok fazla yol kat edilmiş, ancak uygulanan yaptırımların sonucu olarak, on yıllar boyunca yaratılan pazarların zarar görmesi her iki ülke ekonomisi içinde milyarlarca dolar kayıp yaratmıştır. İkili ilişkilerin düzeltilmesi konusunda Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev ve Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev de arabuluculuk yapmıştır.

Tablo 2. 24 Kasım 2015 Krizi Sonrası Rusya Federasyonu'na Yapılan İhracat Rakamlarındaki Sektörel Değişmeler

	NİSAN			MAYIS			HAZİRAN		
	2015	2016	Fark	2015	2016	Fark	2015	2016	Fark
SEKTÖR									
Hazır Giyim ve Konfeksiyon	16452,49	10568,78	-0,36	16651,13	9007,70	-0,46	18814,35	9860,61	-0,48
Meyve Sebze Mamulleri	654,97	251,04	-0,62	451,61	72,21	-0,84	513,76	137,55	-0,73
Tekstil ve Hammaddeleri	45844,62	4777,96	-0,90	39651,82	3924,85	-0,90	43178,30	4216,66	-0,90
Yaş Meyve ve Sebze	64409,47	16094,26	-0,75	97241,66	6701,29	-0,93	83068,40	14039,99	-0,83
Zeytin ve Zeytinyağı	91,17	0,00	-1,00	126,51	9,72	-0,92	143,29	3,18	-0,98

SEKTÖR	TEMMUZ			AĞUSTOS			EYLÜL			EKİM		
	2015	2016	Fark	2015	2016	Fark	2015	2016	Fark	2015	2016	Fark
Hazır Giyim ve Konfeksiyon	20470,87	9801,21	-0,52	21734,93	12515,96	-0,42	18541,17	11810,42	-0,36	18736,31	10855,27	-0,42
Meyve Sebze Mamulleri	521,88	106,46	-0,80	304,36	320,43	0,05	623,87	202,26	-0,68	638,63	348,67	-0,45
Tekstil ve Hammaddeleri	46008,23	2545,85	-0,94	45481,12	6502,41	-0,86	43057,38	4899,73	-0,89	49996,79	4869,62	-0,90
Yaş Meyve ve Sebze	26135,55	10329,65	-0,60	33928,74	1039,84	-0,97	33440,42	6305,23	-0,81	87729,99	39584,96	-0,55
Zeytin ve Zeytinyağı	29,01	0,00	-1,00	92,92	98,24	0,06	7,69	1,02	-0,87	38,08	9,53	-0,75

Kaynak: (TİM, 2016)

Tablo 3. 24 Kasım 2015 Krizi Öncesi ve Sonrası Rusya Federasyonu'na Yapılan İhracat Rakamlarındaki Yıllık Değişimler

Rusya Federasyonu	Kasım 2014	Kasım 2015	Aralık 2014	Aralık 2015	Ocak 2015	Ocak 2016
	512.337,07	324.066,26	476.543,26	234.869,82	314.901,07	109.898,27

Kaynak: (TİM, 2016)

Tablo 4.2013 - 2016 Yıllarında Antalya'ya Gelen Ziyaretçilerin Sayısı ve Milliyetlerine Göre Dağılımı (Ocak Ayı)

MİLLİYETLER	2013 YILI OCAK AYI		2014 YILI OCAK AYI		2015 YILI OCAK AYI	
	ZİYARETÇİ SAYISI	MİLLİYET PAYI (%)	ZİYARETÇİ SAYISI	MİLLİYET PAYI (%)	ZİYARETÇİ SAYISI	MİLLİYET PAYI (%)
RUSYA FEDERASYONU	12 583		21 202		12 870	

MİLLİYETLER	2015 YILI OCAK AYI		2016 YILI OCAK AYI		2016 / 2015 YILI KARŞILAŞTIRMASI	
	ZİYARETÇİ SAYISI	MİLLİYET PAYI (%)	ZİYARETÇİ SAYISI	MİLLİYET PAYI (%)	SAYISAL DEĞİŞİM	ORANSAL DEĞİŞİM (%)
RUSYA FEDERASYONU	12 870		2 427		- 10 443	-81,14

Kaynak: (Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016)

Tablo 5. 2013-2015 Yıllarında Türkiye'ye Gelen Yabancıların Milliyetlerine Göre Karşılaştırılması

MİLLİYET	YILLAR			MİLLİYET PAYI (%)			% DEĞİŞİM ORANI	
	2013	2014	2015*	2013	2014	2015*	2014/2013	2015/2014
RUSYA FED.	4 269 306	4 479 049	3 649 003	12,23	12,16	10,07	4,91	-18,53

Kaynak: (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016)

Tablo 6. 2014-2016 Yıllarında Ülkemize Gelen Yabancıların Milliyetlerine Göre Karşılaştırılması (Ocak)

MİLLİYET	YILLAR			MİLLİYET PAYI (%)			% DEĞİŞİM ORANI	
	2014	2015*	2016*	2014	2015*	2016*	2015/2014	2016/2015
RUSYA FED.	65 412	51 058	22 106	5,70	4,08	1,89	-21,94	-56,70

Kaynak: (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016)

4.3. Krizin Toplumsal Yansımaları

Son yıllarda iki ülkenin ekonomik ilişkisindeki en büyük kazanımlardan birisi, Rus doğalgazının yurtdışına aktarımında önce Türkiye'ye gelmesi ve Mavi Akım'dan sonra Türk Akımı projesinin gündeme gelmesidir. Ancak uçak krizi sonrasında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin önce Türk Akımı projesinin dondurulduğunu açıklamış daha sonrasında 17 Aralık'ta düzenlediği yılsonu basın toplantısında ise Rusya'nın çıkarlarına hizmet eden projelerden vazgeçmeyi düşünmediklerini belirtmiştir.

Rusya'nın en önemli enerji pazarlarından birisi, kullandığı doğalgazın önemli bir miktarını Rusya'dan satın alan Türkiye'dir. İki ülke arasındaki doğalgaz ticaretinin yıllık hacmi yaklaşık olarak 55 Milyar ABD Dolarıdır. Başka bir deyişle, Türkiye'nin yıllık doğalgaz ihtiyacının %55'i Rusya tarafından sağlanmaktadır. Kriz sonrasında ise doğalgaz tedariki konusunda bir aksama yaşanmamıştır. İki ülke arasındaki bir diğer iş birliği olan Akkuyu nükleer santral projesinde kriz sonrasında bir aksama gözlenmese de, anlaşmazlığın ilerlemesi durumunda bu projenin de durdurulacağı konuşulmaya başlanmıştır.

Bu haberler üzerine Putin, bu projenin ilerleme kararının tamamen projenin sahibi olan Rosatom şirketinin inisiyatifinde olduğunu açıklamıştır. Rusya hükümetinin yaptırımlara devam edeceklerini açıklaması, Türkiye'nin tedbirli olmasındaki haklılığı ortaya çıkarmıştır. Bu yaptırımların her iki ülkede yarattığı ekonomik zararların etkisi devam ederken, Rusya'nın agresif tavrı devam etmiş ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi kapsamında Türkiye boğazlarını kullanan bir Rus savaş gemisinde, 4 Aralık tarihinde İstanbul Boğazı'ndan geçerken füze taşıyan askerlerin görülmesi nedeniyle Türkiye'ye gözdağı verildiği düşünülmüş, uçak krizine bir de "gemi krizi" eklenmiştir.

Her ne kadar Rusya ve Türkiye, Suriye meselesinde farklı politikalara sahip olsa da, petrol-doğalgaz ve nükleer enerji alanlarındaki güçlü işbirliklerini göz ardı etme ihtimalleri oldukça azdır. Japonya, Çin ve bazı Avrupa ülkelerinin nükleer enerji konusunda Türkiye ile işbirliği yapmaya yakın olması, Rusya yönetiminin dikkatindedir. Bunun yanı sıra Cumhurbaşkanı Erdoğan, 26 Kasım 2015'te yaptığı bir beyanda, Türkiye'nin Azerbaycan, İran, Irak ve bazı Arap ülkelerinden doğalgaz temin ettiğini

belirterek, bu işbirliklerinde Rusya'nın vazgeçilebilir olduğunu vurgulamıştır. Öte yandan Erdoğan'ın Aralık 2015'teki Katar gezisinde BOTAS ile Katar Ulusal Petrol Şirketi arasında imzalan anlaşma neticesinde Türkiye, Katar'dan uzun süre likit doğalgaz temin edecektir. Türkiye'nin böyle bir adım atması, enerji konusunda alternatiflerin bulunmasının stratejik açıdan önemini gözler önüne sermiştir (Anadolu Ajansı, 2015).

Orta Asya ülkeleri ile Türkiye arasındaki enerji ulaşımında, Rusya ile yaşanan siyasi gerilim göz önüne alınarak alternatif koridor yaratma konusu da gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, Azerbaycan'ın da Türkiye'ye gösterdiği destekle yaratılabilecek en mantıklı koridorun Hazar denizi üzerinden gemi tankerleri aracılığıyla, Bakü üzerinden taşınması planlanmıştır.

Aralık 2015'te, dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun Bakü gezisi sırasında, Trans Anadolu Boru Hattı'nın (TANAP) 2018'den önce, Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun ise 2016 sonuna kadar tamamlanmasının planlanması, enerji güvenliğinde birden fazla seçeneğin olmasının önemini gözler önüne sermiştir. Diğer yandan Ukrayna Başbakanı Arseniy Yatsenyuk da, Türkiye'nin buğday ithalatında Rusya'nın yerini almaya hazır olduklarını belirterek desteğini göstermiştir (Milliyet Gazetesi, 2015).

Türkiye'den yapılan tekstil, gıda ve inşaat malzemeleri ihracatlarından dolayı, Rusya'da 60 Milyar ABD Doları civarında Türk sermayesi bulunmaktadır. Her yıl 4.5 milyon Rus turist Almanya'dan sonra Türkiye'ye en çok turist gönderen Rusya'dır ve turizm işbirliği her iki ülke için de kritiktir. Uçak krizi sonrası turizmde yaşanan sıkıntılar ise karşılıklı ekonomik faydalar için kriz öncesine dönülmesi ve işbirliğine devam edilmesinin önemini ortaya koymuştur.

Gıda, giyim ve inşaat malzemelerinin büyük bir bölümünü Türkiye'den karşılayan Rusya, diğer ülkelere uyguladığı ambargolar dolayısıyla Türkiye kadar alternatiflere sahip değildir.

Rusya'nın Türkiye'den ithal ettiği ürünlerin %20'si yaş meyve-sebzelerden oluşmaktadır. Her ne kadar ihracatın engellenmesi Türkiye'yi zarar sokacak olsa da, uzmanlara göre bu yaptırımlardan dolayı Rusya daha çok etkilenen taraf olacaktır.

Yaşanan bu kriz dolayısıyla Rusya'nın uyguladığı yaptırımlar, her iki ülkenin de ekonomik ve ticari ilişkilerden sağladığı faydaları göz önüne aldığı ve her sektörü kapsamadığı için ekonomik ambargo olarak tanımlanabilir. Bu nedenle gerginliğinin daha fazla büyümeden çözülmesinin ve sıcak çatışmanın hiç yaşanmamasının en önemli nedeni çok yönlü işbirliği ve iki ülke arasındaki çıkarların gözetilmesidir.

4.4. Türkiye-Rusya Geriliminde Kuzey Kafkasya

Osmanlı Devleti'ne Kuzey Kafkasya'dan yapılan göçler 1864 yılı, Abhazya'dan ise 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında gerçekleşmiştir. 7 milyon Kuzey Kafkasya kökenli Türk nüfusu ile Türkiye'deki Kuzeybatı Kafkasya halklarının (Adigeler, Abhazlar, Wubıhlar) Kuzeybatı Kafkasya'dakinden sayıca daha fazla olduğu bilinmektedir.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile, Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin gelişmesi, Kuzey Kafkasya'yı gerilim konusu olmaktan çıkarmış ve karşılıklı güven, kültürel etkileşimler, ticaret ve yatırımın gelişmesiyle akrabalık bağı haline getirmiştir. Bu tarihten itibaren elde edilen kazanımlar, 24 Kasım'daki uçak krizi ile yok olmaya başladı ve bu gerilimden en fazla Kuzey Kafkasya (Rostov Na Donu, Krasnodar, Stavropol, Adigey, Karaçay-Çerkes, Kabardey-Balkar, Osetya, Çeçenya, İnguşetya, Dağıstan) ve Abhazya etkilendi.

Kuzey Kafkasya kökenli Türk vatandaşları, Rusya ile ilişkilerin dostluk ve barış içerisinde ilerleyeceğini düşünürken, yaşanan bu kriz sonrasında Rus hükümeti Kuzey Kafkasya'yı tekrar hedef haline getirdi ve Kuzey Kafkasya ötekileştirilmeye ve terör ile özleştirilmeye başlandı. Bu tavır, Kuzey Kafkasya halklarında hayal kırıklığına yol açarken, Türkiye'nin de Kafkasya ile ilişkileri geliştirme çabaları büyük zarara uğradı.

29 Kasım 2015'te Ankara'dan düzenlenen KAFFED (Kafkas Dernekleri Federasyonu) 7. Olağan Genel Kurulu'ndan bir gün önce gerçekleştirilecek olan Dünya Çerkes Birliği toplantısı ise delegelerin Kuzey Kafkasya'dan gelememesi nedeniyle iptal edildi.

Adigey Devlet Üniversitesi, Türkiye'deki üniversiteler ile ilişkilerini askıya alırken, Kabardey-Balkar Devlet Üniversitesi bünyesinde bulunan Türk öğrencilerin eğitiminde herhangi bir aksama olmayacağını belirtti. Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kafkas Dilleri ve Kültürleri, Çerkes Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görev yapan Adige kökenli öğretim üyeleri ise Rusya Federasyonu tarafından ülkelerine geri çağırıldılar ve Türkiye'yi terk etmek zorunda kaldılar.

Bu olaylar sonrasında Aralık 2015'te KAFFED ve ABHAZFED (Abhaz Dernekleri Federasyonu), Büyükelçi Andrey Karlov ile bir araya gelerek, Türkiye-Rusya arasında yaşanan siyasi krizden dolayı duydukları endişeleri dile getirdiler. Türkiye'den geri çağırılan öğretim üyelerinin yanı sıra, Kuzey Kafkasya'da okuyan Türkiye vatandaşı öğrenciler ve bölgede yatırım yapan Türk iş adamlarına yönelik yaptırımlar, kısıtlamalar ve vize rejimi gibi uygulamaların ele alındığı toplantıda Büyükelçi Karlov, krizin eğitim ve insanlar üzerinde yarattığı olumsuz etkilerden dolayı yapıcı bir tutum sergiledi.

Rusya Hükümeti, Türkiye'den Kuzey Kafkasya'ya düzenlenen direkt uçuşları durdururken, ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü) kurallarına aykırı olarak Türkiye hava yollarında çalışan uçuş ekiplerinden de 1 Ocak 2016 tarihi itibariyle vize talep etmeye başlamış ve yapılan vize başvurularını cevapsız bıraktı. Bu gelişmeler üzerine Pegasus Hava Yolları İstanbul-Moskova ve Krasnodor seferlerini 13 Ocak 2016'ya kadar, Onur Air ise İstanbul-Nalçik seferlerini 14 Ocak 2016'ya kadar askıya aldı. Bu seferler Ocak 2016 itibariyle tekrar yapılmaya başlandı.

Kuzey Kafkasya konusunu Türkiye-Rusya geriliminin merkezine taşıyan açıklama ise 30 Kasım 2015'te Paris'te düzenlenen BM İklim Değişikliği Zirvesi'nde konuşan Vladimir Putin'den geldi. Moskova'nın terör konusunda Türkiye ile uzun zamandan beri problemleri bulunduğunu da dile getiren Putin, "Rusya'da ve özellikle Kafkaslar bölgesinde bizimle savaşan teröristler çoğu zaman Türkiye'de peydahlanıyor. Burada Türkiye yönetimi himayesi altında bir süre saklandıktan sonra tekrar Rusya topraklarında belirerek terör eylemleri düzenliyor. Biz Türkiye yönetimiyle defalarca bu konuyu gündeme getirdik. Ama şimdiye kadar maalesef bu konuda da Türkiye'den yardım ve anlayış görmedik." şeklinde konuştu. Aralık ayında yaptığı Ulusa Sesleniş konuşmasında ise "Kuzey Kafkasya'daki teröristlerin 90'lı ve 2000'li yıllarda tam da

Türkiye'de maddi ve manevi destek aldığını hatırlıyoruz. Şimdi de bunları orada fark ediyoruz.” diyen Putin, Türkiye’ye yönelik suçlamalarını devam ettirdi ve geleneksel yılsonu basın toplantısında “Türk pasaportuyla Kuzey Kafkasya’da özgürce gezip, yerleşme ve kaybolma devri bitmiştir” açıklamasını yaparak Kuzey Kafkasya kökenli Türk vatandaşlarına yaşatılacak sıkıntıların sinyalini verdi.

4.5. Türkiye-Rusya Geriliminde Azerbaycan

Rusya ile yaşanan uçak krizi sonrasında Azerbaycan, Türkiye için her zamankinden daha önemli hale geldi çünkü Rusya’dan doğalgaz temin eden Türkiye artık Azerbaycan’ın doğalgazına ağırlık verdi ve Orta Asya’ya giden Türk tırları Rusya yerine Azerbaycan üzerinden güzergâhlar yaratabildi. Rusya’nın Ermenistan’a verdiği siyasi ve askeri desteği arttırması, Ermenistan-Azerbaycan ilişkilerinde önemli denge değişikliklerine yol açtı. Bütün bunların üzerine Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ve Başbakan Davutoğlu, 2015 yılında Bakü’ye art ardına resmi ziyaretler gerçekleştirdi.

Türkiye’den Rusya’ya ihraç edilen ürünlerin yaklaşık %50’si karayoluyla yapılmakta, İstanbul ya da Zonguldak limanlarından gemiye bindirilen tırlar aracılığıyla Ukrayna ve Rusya (Novorossiysk) limanlarına indikten sonra transit olarak Rusya’ya geçmektedirler. Bu güzergâha alternatif olarak ise tırlar, Sarp sınır kapısından geçip Gürcistan üzerinden Rusya’ya giriş yapmaktadırlar. Buna ek olarak, Kazakistan, Kırgızistan ve Moğolistan gibi Orta Asya ülkelerine yapılan ihracatlarda da tırlar Rusya’dan transit geçmektedirler. Bu kadar kritik bir konumdayken Rusya, Türk tırlarını ve Türk ürünleri taşıyan diğer ülkelerin tırlarını 25 Kasım 2015’ten itibaren gümrükte bekletmeye başlattı. Bunun üzerine tırlar, Rusya’yı transit geçiş için kullanmak yerine 1 Aralık 2015’ten itibaren Türkmenistan ve Kazakistan’a ulaşmak için, Azerbaycan’a geçerek Hazar Denizi üzerinden gemilerle geçti. Bu güzergâhtan dolayı tır başına maliyetin Rusya üzerinden olan alternatife göre 2 bin dolar artması üzerine Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan’a giden Türk tırlarının transit geçiş ücretlerine %40, Hazar Denizi’nden Ro-Ro gemilerine bindirilen tırları içinse yüzde 20 indirim yaptı. Ancak Rusya güzergâhına alternatif yaratmasına rağmen Hazar Denizi’ndeki fırtınalar ve Aktau limanındaki sorunlar, seferlerin aksamasına ve ticaretin zarar görmesine yol açmaktadır.

4.6. Türkiye-Rusya Geriliminde Suriye

Türkiye başta olmak üzere Esed'e karşı olan Batı ülkeleri, Rusya'nın 30 Eylül 2015 tarihinde Suriye'de başlattığı hava operasyonlarının sadece DAİŞ'e yönelik olmasını beklemekteydi. Ancak Rusya, saldırıların başından itibaren operasyonların DAİŞ ile sınırlı kalmayacağını belirterek, Esed karşıtı ılımlı muhaliflere karşı da saldırılar düzenledi. Bu nedenle DAİŞ ile birlikte Esed'e karşı desteklenen muhalifler de güç kaybetmeye başladı. Bunların yanı sıra Ruslardan hava desteği alan Esed rejimi, İdlib, Humus, Hama ve Halep'te kaybettiği toprakları tekrar kazanarak Suriye'deki gücünü arttırmaya başladı.

Suriye krizinin başından itibaren farklı görüşlerde olan Türkiye ve Rusya'nın ilişkisi bu durumdan başlarda çok etkilenmedi. Suriye konusundaki fikir ayrılıklarına rağmen ekonomi, enerji ve güvenlik gibi konularda işbirlikleri devam etti. Ancak bu durum, 24 Kasım 2015'te Türkiye'nin hava sahasını ihlal eden Rus uçağını vurmasıyla tamamen değişti. Bu durumun Suriye'ye etkisi siyasi çözümlerin sonuçsuz kalması, Kuzey Suriye'de Rusya'dan destek alan güçler ve Türkiye'den destek alan güçlerin çatışmalarının artması ve bunların sonucunda da Suriye'deki iç savaşın uzaması ve büyümesi olmuştur. Bunlara ek olarak Suriye'deki bu kriz, dış aktörler için de yüksek maliyetlere neden olmaya başlamış ve devam ediyor olması diğer ülkeleri de zora sokmaya başlamıştır.

Rusya, büyük bir motivasyonla dahil olduğu Suriye savaşında, müttefiklerine sağlayacağı hava desteği ile Suriye'deki muhalifleri zayıflatmayı ve Türkiye-Suriye sınırını kontrol etmeyi amaçlamıştı. Gerçekten de başlarda önemli zaferler kazanan Rusya destekli Esed rejiminin ilerleyişi, geçen 10 ayda yavaşlatılmıştır. Ruslar ve rejim güçleri Kuzey Lazkiye'de önemli ilerlemeler kaydetmiş ancak Kabbani'de durdurulmuşlardır. Üstelik Suriyeli muhalifler Türkmen Dağı'nın bazı kısımlarında yerleşim yerlerini geri kazanmıştır. Rusya ve rejim güçlerinin Cisir es Sukur'u aldıktan sonra İdlib'e ilerleme planları durdurulmuş, Halep'i ele geçirme hedeflerine de ulaşamamışlardır. Suriye'deki gücünün kapasitelerinin zorlandığının ve savaşın bir kördüğümüne dönüştüğünün farkına varan Rusya, ilerlemeleri durdurarak kazanımlarını korumak niyetindedir.

Türkiye açısından da IŞİD ve PKK terörünün Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmesi nedeniyle Suriye'deki öncelikler değişmiştir. Türkiye, kendi iç güvenliğini sağlamak için öncelikle çevresindeki savaşı durdurmak ve istikrar getirmek amacındadır. Terörle başarılı bir biçimde mücadele edebilmek için Suriye'de etkin rol oynaması gerektiğinin farkında olan Türkiye, Rusya ile kötüleşen ilişkiler sonucunda Suriye'deki etkilerini sınırlamıştır. Rusya da, Suriye'de Türkiye dahil olmadan bir istikrar sağlanamayacağını ve Türkiye destek vermediği sürece Suriye'deki muhalifleri yenemeyeceğinin farkına varmış olmalıdır.

Şartlar böyle iken, Türkiye-Rusya yakınlaşması yeniden gündeme gelmiş, Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e "24 Kasım'da düşürülen uçakta hayatını kaybeden pilot dolayısıyla üzüntü duyduklarını" belirten bir mektup gönderilmiştir. Erdoğan'ın mektubu, Rusya tarafından da kabul görmüş ve iki lider krizden sonra ilk kez telefonla görüşme gerçekleştirmişlerdir. Bu görüşme sonrasında Rusya ilk olarak turizm sektörüne koydukları ambargoyu kaldıracıklarını beyan etmiştir. Bunu takip eden süreçte de öncelikle ekonomik alanlar olmak üzere ikili ilişkiler de normalleşmeye gidilmesi beklenmektedir.

İki ülkenin tekrar yakınlaşması üzerine, birlikte Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Soçi'de bir araya gelerek görüşme gerçekleştirmişlerdir. Bu görüşme sonrasında yapılan açıklamalarda vurgulanan konulardan birisi de Suriye'deki işbirliğidir. Lavrov, basına yaptığı açıklamada, "Suriye konusunda Türkiye ve Rus ordusunun iletişim halinde olmasını ümit ettiğini ve terörle mücadele için ortak bir çalışma grubu oluşturulacağını" belirtmiştir. Daha önce ifade edilen tespitler ve ilişkilerin normalleştirme çalışmaları sonrasında yapılan bu açıklamalar göz önüne alınarak, Türkiye-Rusya ilişkisinin düzeltilmesinin özellikle Kuzey Suriye üzerinde sonuçlar doğuracağı öngörülmektedir. Türkiye ve Rusya'nın yaşadıkları krizi geride bırakma nedenlerinden birisi de Kuzey Suriye'dir.

Türkiye, Kuzey Suriye'de çıkarlarına aykırı hareket eden ABD ve diğer Batı ülkeleri ile bir sonuç alamayacağını düşünmektedir. Türkiye, ilişkileri normalleştirerek Kuzey Suriye'de Rusya ile ortak hareket etme amacındadır. Kuzey Suriye'de ABD'nin desteklediği bir federal bölgenin oluşması, her iki ülke açısından da işbirliği yapmayı

çekici hale getirmektedir. Bununla birlikte Türkiye ve Rusya, Azaz-Cerablus arasındaki bölgede IŞİD'e karşı ortak mücadele edebilir ve Rusya da Türkiye'den Suriye konusundaki pozisyonunu yumuşatmasını talep edebilir. Suriye konusunda iki ülkeyi yakınlaşmaya iten bir diğer konu da Suriye'de radikal gruplar için savaşan Rus vatandaşlarıdır. IŞİD, Türkiye'deki terör saldırılarında başlarda Türk vatandaşlarını kullanmaktayken, sonrasında örgütün üzerinde yaratılan büyük baskı nedeniyle Türkiye'deki saldırılarda Türk vatandaşlarının kullanılması zorlaştığı için, Orta Asya ve Kafkasya'dan gelen kişileri tercih etmeye başlamıştır. Atatürk Havalimanı'ndaki saldırı da bu profildeki IŞİD'liler tarafından gerçekleştirilmiş, bu saldırılar sonrasında Türkiye'deki Orta Asya ve Kafkasya kökenli kişiler yakın takibe alınmıştır. Bu konuda Rusya, çoğu Rus vatandaşı olan teröristler ile ilgili istihbarata ihtiyaç duyduğu için Türkiye ve Rusya arasında yeni bir işbirliği alanının doğmasına vesile olmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Öncelikle Suriye'de devam eden savaş ve IŞİD ile sürdürülen mücadele olmak üzere, Ortadoğu'da yaşanan birçok problemin çözülmesi konusunda Türkiye ve Rusya bağlarının normal hale gelmesi oldukça önemlidir. Fakat Türkiye'nin bağları düzeltmek için attığı adımların karşısında Rusya, farklı seviyelerde diplomatik dile uygun olmayan açıklamaları ile gittikçe ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Tüm bunların yanı sıra, farklı yaptırımlar ile “misilleme” yapılmış ve iki ülke başkanları arasındaki iletişimin özür koşuluna bağlandığı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra Rusya, Türkiye'nin IŞİD ile petrol ticaretinde bulunduğunu ve bu şekilde bahsi geçen terör örgütüne finansal destek sağladığını öne sürerek, iki devletin bağlarını daha da bozacak tavırlar sergilemektedir.

Rus Jeti Krizi, Rusya ve Türkiye halkının yakından izlediği bir dış siyaset konusudur. Mevzu bilhassa iki devletin açıklamaları ele alındığında artık yalnızca bir siyasi mevzu olmanın çok ilerisinde bir çok tarafıyla bir iç siyaset unsuru olarak da ele alınmaktadır. Rusya tarafından Türkiye'nin Rus vatandaşları adına güvenlik konusunda sorun teşkil ettiğini ifade etmesi, bir çok Rus turizm işletmesinin Türkiye gezilerini iptal etmesi, 1 Ocak 2016'tan sonra geçerli olan Türkiye'den ihracı yapılan bazı malların yasaklanmasına dair kararın imzalanması, askeri temasların durdurulması ve karşılık olarak Türkiye'nin Türk Akımı Projesi'ni askıya aldığını ifade etmesiyle iki devletin bağları iç siyasette de karşılık bulmuştur. Savaş uçağının düşürülmesinin ardından 3 Aralık 2015'te Belgrad'ta gerçekleştirilen AGİT Zirvesi'nde, dışişleri bakanı seviyesindeki görüşmelerde de bağların düzeleceğine ilişkin bir iletinin belirtilmemiş olması, mevzunun iç siyasetteki sıcaklığı ile direkt olarak alakalıdır. Söz konusu krizin çözümlenmesi adına en yakın olanak, Türkiye ve Rusya'nın halka mal olacak biçimden ziyade daha alt seviyelerde iletişim kurmalarınıdır.

Karşılıklı misillemeler yahut yaptırımlar ve üst seviyedeki iletişimlerle kısa zamanda krizin çözülmesi çok olanaklı görülmemektedir. İsrail ve Türkiye arasında gerçekleşen Mavi Marmara Olayı ile tırmanan krizin çözümlenmesindeki gibi çoğunlukla gizli şekilde gerçekleştirilen ve daha alt seviyelerdeki iletişimin sağlanması ile taraflar, krizi çözebilirler. Fakat sağlam bir düzelme adına Rusya'nın Türkiye'den gelmesini beklediği özü en esas ve gerekli koşul olarak ileri sürmesi ve bunun karşısında

Türkiye'nin kati suretle özür dilemek istememesi bağlarda kısa zamanda bir düzelmeye olanağını azaltmaktadır.

Netice itibariyle Rusya, Türkiye'nin politik anlamda yanlış davrandığını, kusurlarının bulunduğunu ve Türkiye'den hukuki tazminatı da barındırmak üzere bir çok neticeye getirecek biçimde bir özür beklemekte, Türkiye ise özür dilemesi ihtiyacını doğuran ve haksızlığını belirten koşulların oluşmadığını ifade etmektedir. İki devletin arasındaki kapasite farkından doğan gücüyle Rusya, Türkiye'yi özür dilemek konusunda bir bakıma zorlamakta ve türlü yaptırımlar ile bu beklentisini desteklemeye çabalamaktadır. Krizin ilk anından itibaren Türkiye'nin takip ettiği yol ve açıklamaları sürdürmesi, normalleşme için zorlaması ve özür dilemeksizin problemi çözümülemesi gerekmektedir.

Türkiye karşıtı söylemleri Rusya, resmi daireler ve resmi ağızlarla sürdürmektedir. Rusya'da eğitim görmekte yahut iş yapmakta olan Türklere uygulanan baskılar, krizi daha çok derinleştirmektedir. Türk – Rus bağlarının taktiksel bir işbirliğinden kontrolsüz bir kriz halini alması ile “Karşılıklı Bağımlılık Teorisi” konu olmaktan çıkmıştır. Bu teorinin yerini, güç eksenli Neo-realist bir görüş almıştır. Rusya'nın, ortaya çıkan krizi yalnızca iktisadi yaptırımlarla sınırlı tutmayacağı, Ortadoğu ve Avrasya da farklı bölgelere çekebileceği düşüncesi ortaya atılmışsa da, muhtemelen Türkiye'yi hesaba katmadan Ortadoğu'da izlenecek stratejilerin başarılı olması beklenemeyeceğinden, Rusya'nın farklı alanlarda geniş kapsamlı bir yaptırımı olmamıştır. Ayrıca belirtmelidir ki Türkiye'nin de Rusya'yı hesaba katmadan Post-Sovyet bölgede başarılı bir politika yürütmesi mümkün görünmemektedir. Rusya ile Türkiye arasında yaşanacak bir kriz durumunda, her iki tarafın da karşı politikaları ve yaptırımları olacağından, sürekli bir mücadele, stratejik hamleler ve askeri yatırımlar ortaya çıkacaktır.

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin bir dizi yaptırımı ile sonuçlanmıştır. Bu yaptırımlar Rusya'da iktisadi hayatı derinden etkilemiştir. Rus endüstrisi ve iktisadı, enerji/hammadde üretimi ekseninde gelişmiştir. Türkiye ile yaşanacak uzun vadeli bir kriz Rusya'da iktisadi, siyasi ve toplumsal problemlerin büyük oranda artış göstermesi ile sonuçlanacaktır. Putin, Türkiye ile

yaşanan kriz sonucunda bir müttefikin kazanılmasının çok uzun sürdüğünü ancak kaybedilmesinin bir günde dahi olabileceğini tecrübe etmiştir. 1992 senesinden itibaren Rusya-Türkiye ilişkileri olumlu seyretmiştir. Bunda Başbakan Dimitri Medvedev ciddi rol oynamıştır. Ancak Türkiye'nin Rusya'ya Suriye'de verdiği tepkinin Rusya tarafından anlaşılması uzun sürmüştür. Suriye'deki Türk kökenlilere yapılan bombardımanın mantıklı bir hamle olduğu söylenemez.

Rusya'nın Suriye'deki durumu değiştirme hedefinde bir çok konuyu gözetmemesi, durumun daha da karışık hale gelmesine yol açmıştır. Rusya'nın perspektifinden Suriye meselesi incelendiğinde, Rus vatandaşları açısından da olumsuz sonuçların doğduğu görülmektedir. Zira Suriye'deki operasyonların ardından Rus tatilcilerden oluşan bir uçak saldırıya uğramıştır. Diğer bir ülkeye haklı bir neden olsun ya da olmasın askeri operasyonda bulunmanın bir bedeli olacaktır. Buna benzer hamlelerden önce Rusya'da gerektiği gibi bir tartışma gündemi oluşmamıştır, müdahale kararı aniden verilmiştir. Ancak bütün bunlara karşın Rusya'nın gerek Suriye'de gerekse Ukrayna'da çözümün bir parçası olabilecek imkanı bulunmaktadır. Rusya'nın mevcut pozisyonunda Batı ülkelerinin de katkısı bulunmaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye, Rusya ile birlikte Suriye'de barışı getirecek bir çözüm yolu üzerinde düşünmelidir. İçinde bulunduğumuz uluslararası konjonktürün daha barışçıl ve uzlaşmacı bir Rusya'ya gereksinimi vardır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (1984). *Siyasi Düşünceler Tarihi II*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Akgün, M., & Aydın, T. (1999). *Türkiye-Rusya İlişkilerindeki Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Akgüner, T. (1983). *1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu*. İstanbul: Gür-Ay Matbaası.
- Akhmanova, O.S., & Vigodskaya, Z. S., & Gorbunova, N.F., & Smirnitsky, A.I., & Taube, A.M. (1977). *Russko-Angliyskiy Slovar Okolo 50000 Slov*. Moskva: Russkiy yazık.
- Anadolu Ajansı. (2015, 12 02). Türkiye Katar'la uzun vadeli LNG mutabakatı imzaladı.
- Arends, J. F. (2012). Homeros'tan Hobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde "Güvenlik" Kavramı. M. Aydın, & H. G. Brauch içinde, *Çatışmadan Güvenliğe* (s. 200-227). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (8. b.). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arı, T. (2011). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* (7. b.). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Ayman, G. (2001). *Neo-Realist Bir Perspektiften Soğuk Savaş Sonrası Yunan Dış Politikası: Güç, Tehdit Ve İttifaklar*. Ankara: SAEMK Yayınları.
- Baldwin, D. A. (2003). Güvenlik Kavramı. *Avrasya Dosyası, Güvenlik Bilimleri Özel*, 9 (2), 5-35.
- Baldwin, D. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23 (1), 5-26.
- Beriş, H. E. (2010). Liberalizmde Devlet ve Güvenlik Sorunu. *21. Yüzyıl Dergisi* (24), 91-95.
- Bilgin, M. S. (2003). Irak Krizi. Ü. Özdağ içinde, *Türk Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu* (s. 213-237). Ankara: ASAM Yayınları.

- Bilgin, P. (2008). *Critical Theory, Security Studies: An Introduction*. New York: Routledge.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *SAREM Stratejik*, 8 (14), 69-96.
- Booth, K. (2003). Güvenlik ve Özgürleştirme. *Avrasya Dosyası*, 9 (2), 51-70.
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies*, 17 (4), 313-326.
- Booth, K. (1997). Security and Self: Reflections of a Fallen Realist. K. Krause, & M. Williams içinde, *Critical Security Studies: Concepts and Cases* (s. 104-119). London: UCL Press.
- Booth, K. (2007). *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bozkurt, E. (2007). *Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması*. 05 03, 2017 tarihinde http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/BOZKURT.pdf adresinden alındı.
- Brown, C., & Ainley, K. (2007). *Uluslararası İlişkileri Anlamak*. (A. Oyacıoğlu, Çev.) İstanbul: Yayın Odası.
- Buzan, B. (2009). *People, States, and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Colchester : ECPR Press.
- Buzan, B. (2012). *Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Buzan, B. (1991). *People, States and Fear*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, B., & Waver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B., Waeber, O., & Wilde, J. d. (1998). *Security: A Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publisher.
- Büyükkakıncı, E. (2014). *Türk Dış Politikasının Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.

- Caldwell, D., & Williams, R. E. (2012). *Seeking Security in a Insecure World*. Plymouth: Royman and Littlefield Publishers.
- Cizre, Ü. (2006). Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri: Kavramsal ve İlişkisel Bir Analiz. A. İnel, & A. Bayramoğlu içinde, *Türkiye'de Ordu* (s. 154-162). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Çakmak, C. (2006). Realist Teori, Uluslar arası İlişkilere Etkisi ve Kritiği. *Kamu Hukuku Arşivi Dergisi* (9), 44-55.
- Çetin, H. (2001). Liberalizmin Temel İlkeleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (1), 219-237.
- Çetinkaya, Ş. (2012). *Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları*. 21.Yüzyılda Sosyal Bilimler: http://www.21yuzyildasosyalbilimler.com/assets/uploads/files/serefcetinkaya-pdf_18032013.pdf b adresinden alınmıştır.
- Çomak, H. (2009). *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji* (1. b.). İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Denk, N. (2000). *Yirmi Birinci Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi*. İstanbul: Hak Yayınları.
- Derian, J. D. (1990). The Simulation Syndrome: From War Games to Game Wars. *Social Text* (24), 187-192.
- Dışişleri Bakanlığı. (2016, 01 30). Hava Sahamızın 29 Ocak 2016 Tarihinde Rusya Federasyonu'na ait bir Savaş Uçağı Tarafından İhlal Edilmesi Hk.
- Dışişleri Bakanlığı. (2016, 2 15). Kırım Tatar Milli Meclisi'nin Faaliyetlerinin Yasaklanması Hk.
- Dışişleri Bakanlığı. (2016, 02 15). RF'nin Hava Saldırılarında Sivilleri Hedef Alması Hk.
- Dönmez, S. (2010). *Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve Nato*. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- İnat, K., Duran, B., & Ataman, M. (2007). *Dünya Çatışma Bölgeleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Jackson, R., & Sorensen, G. (2010). *Introduction to International Relations Theories and Approaches*. New York: Oxford University Press.
- Jervis, R. (1978). Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics* , 30 (2), 167-214.
- Jussim, L., Ashmore, R. D., & Wilder, D. (2001). *Social Identity and Intergroup Conflict: Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Kibaroglu, M. (2002). *11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık*. Foreign Policy: <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-11EylulArdndanStratejiTehditCaydiricilik-22dec01.pdf> adresinden alınmıştır.
- Kremlin.ru. (2016, 07 17). Telefonniy Razgovor s Prezidentom Turtsii Recepom Tayyipom Erdoganom.
- Kremlin.ru. (2016, 07 27). Vladimirom Putinom Poluçeno Posleniye Prezidenta Turtsii Recepta Tayyipa Erdogana.
- Kıyıcı, H. (2012). Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik Kavramı. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Knutsen, T. L. (2006). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*. (M. Özay, Çev.) İstanbul: Açılım Kitap.
- Kocacık, F. (2001). Şiddet Olgusu Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (1), 1-7.
- Koçak, C. (1996a). *Türkiye’de Milli Şef Dönemi Cilt-1 (1938-1945)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (1996b). *Türkiye’de Milli Şef Dönemi Cilt-2 (1938-1945)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2010). *İkinci Parti. Türkiyede İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları Cilt-1 (1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2012). *İktidar ve Demokrasi. Türkiyede İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları Cilt -2 (1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Koçer, G. (2005). Soğuk Savaş Sonrasında Uluslararası Güvenlik Ortamı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3 (5), 3-7.
- Kona, G. G. (2005). *Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği*. İstanbul: Okumuş Adam.
- Küçükşahin, A. (2007). Türkiye'nin Tehdit Belirleme Yöntemi ve Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Düşman Kavramının Değerlendirilmesi. *Türkiye'ye Yönelik Dış Kaynaklı Risk ve Tehditler Sempozyumu*. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı.
- Mengiler, Ö. (2005). *Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü*. Ankara: Platin Yayınları.
- Milliyet Gazetesi. (2015, 12 02). Ukrayna: Türkiye'ye omuz vermeye hazırız.
- Morgan, P. (2003). *Deterrence Now*. İngiltere: Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- Nicholson, M. (1989). *Formal Theories in International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- NTV. (2015, 12 3). Lavrov-Çavuşoğlu Görüşmesi Sona Erdi.
- NTV.ru. (2016, 06 29). Naçalsiya Telefonniy Razgovor Purina i Erdogana.
- Oğuzlu, T. (2014). Liberalizm. Ş. Kardaş, & A. Balcı içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş* (s. 95-107). İstanbul: Küre Yayınları.
- Oran, B. (2015). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I 1919-1980* (20. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbay, F. (2011). Soğuk Savaş sonrası Türkiye-Rusya ilişkileri, 1992-2010. *Bilge Strateji*, 2 (4), 35-77.
- Pazarcı, H. (2004). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Peoples, C., & Williams, N. V. (2010). *Critical Security Studies: An Introduction*. New York: Routledge.
- Sander, O. (2013). *Siyasi Tarih* (23. b.). Ankara: İmge Kitabevi.

- Sandıklı, A., & Emeklier, B. (2011). 21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları. *Uluslararası Balkan Kongresi Bildiriler* (s. 21-41). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Serdar, İ. (2015). Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış. *JEMSOS*, 1 (1), 14-38.
- Sheehan, M. (2005). *International Security: An Analytical Survey*. USA: Lynne Rienner.
- Sönmezoğlu, F. (2015). *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sputnik Türkiye. (2016, 08 09). 9 Ağustos'taki Putin-Erdoğan Görüşmesi.
- TİM. (2016). *İhracat Rakamları*. <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari.html> adresinden alınmıştır.
- Ünsal, A. (1996). Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi. *Cogito* (6), 29-36.
- Walby, S. (2013). Violence and Society: Introduction to an emerging field of sociology. *Current Sociology*, 61 (2), 95-111.
- Waltz, K. N., & Quester, G. (1982). *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*. (E. Onulduran, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Yerasimos, S. (2000). *Kurtuluş Savaş 'ında Türk-Sovyet İlişkileri (1917–1923)*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.

ÖZGEÇMİŞ

04 Temmuz 1981 yılında Gümüşhane de dünyaya gelmiştir. Aslen Gümüşhane ili Merkez ilçesi nüfusuna kayıtlıdır. Bağcılar Yıldıztepe ilkokulunu ve Bakırköy İmam Hatip Ortaokulundan sonra 2000 yılında Açık öğretim Lisesi bitirmiştir. 2008 tarihinde Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme bölümünü bitirmiştir. 2016 yılında Nişantaşı Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde Tezli Yüksek Lisansa başlamıştır. 2007 yılında İBB Zabıta Daire Başkanlığında göreve başlamıştır. Halen Zabıta memuru olarak göreve devam etmektedir. Evli 2 çocuk babasıdır.

